

Obsah

Úvod.....	7
1. Obřad, zvyk, obyčej v životě člověka	10
2. Jízda králů	12
2.1 Letnice – Svatodušní svátky	12
2.2 Kde se vzala jízda králů?	13
2.2.1 Předkřesťanský obyčej	14
2.2.2 Teorie o původu jízdy králů	16
2.2.3 Legendy a pověsti.....	23
2.3 Podoba jízdy králů v minulosti.....	27
2.3.1 Průběh svatodušních průvodů, objížděk a her.....	27
2.3.2 Dochované příklady svatodušních průvodů, objížděk a her	29
2.3.3 Postava krále	30
2.3.4 Královská družina	31
2.3.5 Vyvolávači	32
2.3.6 Obdarovávání	34
2.3.7 Oděv a doplňky	34
2.3.8 Úprava a výzdoba koní.....	36
2.4 Interpretace jízdy králů Jožou Uprkou	37
2.5 Dnešní podoba jízdy králů	39
2.5.1 Jízda králů ve Vlčnově	39
2.5.2 Jízda králů v Hluku	43
2.5.3 Jízda králů ve Skoronicích	46
2.5.4 Jízda králů v Kunovicích.....	48
2.5.5 Jak uchovat jízdu králů pro budoucnost.....	49
2.6 Jízda králů očima pamětníků	52

3.	Péče o nehmotné kulturní dědictví	57
3.1	Průběh zápisu jízdy králů na Reprezentativní seznam nemateriálního kulturního dědictví UNESCO	66
4.	Jízda králů v povědomí občanů České republiky.....	69
4.1	Obecné ponětí o jízdě králů	71
4.2	Hlavní zdroj informací o jízdě králů.....	72
4.3	Návštěvnost jízdy králů	73
4.3.1	Četnost návštěvnosti jízdy králů	74
4.3.2	Nejčastěji navštěvovaná obec pořádající jízdu králů	77
4.4	Výsledky dotazníkového šetření.....	77
	Závěr.....	79
	Seznam pramenů a použité literatury	82
	Textové přílohy	Chyba! Záložka není definována.
	Obrazová příloha	Chyba! Záložka není definována.

Úvod

Tématem mé diplomové práce je *Péče o nehmotné kulturní dědictví na příkladu jízdy králů*. Kulturní dědictví je nedílnou a velmi důležitou součástí hmotného i nehmotného bohatství České republiky. Je zdrojem poznání naší minulosti, vzdělanosti, kulturní rozmanitosti a zasahuje do života každého z nás. Z toho důvodu jsem si uvedené téma zvolila. Výběr příkladu nebyl těžkou volbou vzhledem k tomu, že pocházím z kraje, jenž je úzce spojen právě s obyčejem jízdy králů. Měla jsem tedy ulehčen přístup k pramenným materiálům.

Cílem mé práce je vylíčit vztah naší společnosti k nehmotnému kulturnímu dědictví s předpokladem, že péče o něj závisí hlavně na jedincích a společenstvích v místech, kde se zvyk či tradice doposud dodržují, ale zároveň musí být zastřešena národní a mezinárodní ochranou, která vkládá nemalé prostředky do jejího zachování. Na příkladu jízdy králů je zachycen historický vývoj obyčeje, jenž v průběhu minulého století prošel proměnou v lidové slavnosti, jejichž vznikem bylo podmíněno zachování tradice, která se začala v druhé polovině 20. století vytrácet.

Diplomová práce je rozdělena do dvou teoretických částí a jedné praktické. První teoretická část je zaměřena na lidový obyčej jízda králů. K pochopení významu obyčejů, obřadů a zvyků pro život člověka, mi posloužila práce *Lidová kultura a její historicko-spoločenské reflexe*¹ přední české etnoložky Martiny Pavlicové. Naznačila mi směr uvažování, kterým bych měla svou práci směřovat.

Komplikovanou otázku o původu prastarého obyčeje mi pomáhaly rozluštit hlavně dvě publikace, které se touto problematikou podrobně zabývají, a to *Jízda králů*² od Václava Frolce a *Záhadná jízda králů*³ Jiřího Jílíka.

K pochopení vývoje lidových tradic v průběhu posledních staletí jsem se rozhodla využít informací a postřehů národopisců z 19. století, zejména Františka Sušila⁴ a Františka Bartoše⁵. Mnohé podoby zvyků spojených s letnicovým obdobím, které zachytili jiní autoři, sesbíral český kulturní historik, folklorista,

¹ Pavlicová, M.: *Lidová kultura a její historicko-spoločenské reflexe*. Brno: Ústav evropské etnologie, 2007.

² Frolec, V. - Pavelčík, A. - Zemek, M.: *Jízda králů*. Praha: TEPS, 1990.

³ Jílík, J.: *Záhadná jízda králů*. Brno: Nakladatelství MH, 2007.

⁴ Sušil, F.: *Moravské národní písně s nápěvy do textu vřaděnými*. Praha: Vyšehrad, 1951.

⁵ Bartoš, F.: *Moravský lid: Františka Bartoše Sebrané rozpravy z oboru moravské lidovědy*. Zlín: Krajská knihovna Františka Bartoše ve spolupráci s Muzeem jihovýchodní Moravy, 2006.

etnograf a bibliograf Čeněk Zíbrt ve svém díle *Veselé chvíle v životě lidu českého*⁶. Samotným letnicovým obyčejem se zabýval v knize *Králové a královničky. Jízda, honění, stínání, koupání králů na Letnice: Králky, královnička - král ptačí*.⁷

Pokud se mluví o jízdě králů, nesmí být vynechána zmínka o malíři Jožovi Uprkovi, jenž se zasloužil o zviditelnění obyčeje mezi občany českých zemí. Jeho pobyt ve Vlčnově zachytil ve své knize *Záhadná jízda králů*⁸ Jiří Jilík. Jeho dílu se věnoval Metoděj Zemek v publikaci Václava Frolce *Jízda králů*⁹.

K zjištění současné podoby jízdy králů mi posoužily zejména výzkumy Národního ústavu pro lidovou kulturu, které sloužily k vytvoření *Nominační dokumentace pro zápis jízdy králů do Seznamu nemateriálních statků tradiční a lidové kultury České republiky*¹⁰ a *Nominačního formuláře pro zápis do Reprezentativního seznamu nehmotného kulturního dědictví lidstva*¹¹.

Pro práci bylo velmi důležité zachytit jízdu králů i očima pamětníků. K tomu posloužily záznamy Antonína Vrby, jenž vedl rozhovory s panem Vavřínem Dufkem a Miroslavem Kočím z Hluku, kteří jsou představiteli starší generace pamětníků. A mé setkání s panem Antonínem Klabačkou a Michalem Starobou, jež zastupují střední a mladší generaci.

Ve druhé teoretické části jsem se věnovala péči o nehmotné kulturní dědictví. Jako první byl definován pojem kulturní dědictví, k čemuž posloužila publikace Josefa Beneše *Základy muzeologie*¹² a dále *Prameny paměti*¹³ Dušana Foltýna a kolektivu. Dále byla vysvětlena úloha mezinárodní organizace pro vzdělání, vědu a kulturu UNESCO v oblasti ochrany kulturního dědictví. Zdrojem informací pro tuto část byla webová prezentace samotné organizace UNESCO, oficiální mezinárodní dokumenty, mezi které patří *Úmluva o ochraně světového*

⁶ Zíbrt, Č.: *Veselé chvíle v životě lidu českého*. Praha: Vyšehrad, 2006.

⁷ Zíbrt, Č.: *Králové a královničky. Jízda, honění, stínání, koupání králů na Letnice: Králky, královnička - král ptačí*. Praha: Šimáček, 1910.

⁸ Jilík, J., c.d..

⁹ Frolec, V. - Pavelčík, A. - Zemek, M., c.d..

¹⁰ Nominační dokumentace pro zápis jízdy králů do Seznamu nemateriálních statků tradiční a lidové kultury České republiky [online]. c2008. Dostupné z World Wide Web: <http://www.nulk.cz/files/narodni_seznam/Nominace_narodni_seznam_jizdy_kralu.pdf>.

¹¹ UNESCO - Ride of the Kings in the south-east of the Czech Republic [online], c2012. Dostupné z World Wide Web: <<http://www.unesco.org/culture/ich/RL/00564>>.

¹² Beneš, J. *Základy muzeologie*. Opava: Open Education&Sciences pro Ústav historie a muzeologie FPF SU, 1997.

¹³ Foltýn, D. a kol.: *Prameny paměti*. Praha: Katedra dějin a didaktiky dějepisu PedF UK, 2008.

*kulturního a přírodního dědictví*¹⁴, Úmluva o zachování nehmotného kulturního dědictví¹⁵ a webová prezentace Národního ústavu pro lidovou kulturu, jež posloužila i jako zdroj informací pro nezbytný popis ochrany a péče o nehmotné kulturní dědictví v naší zemi.

Cenné svědectví o průběhu zápisu jízdy králů mně ochotně poskytla Mgr. Jarmila Teturová, tajemnice Národního ústavu pro lidovou kulturu, jež byla spoluautorkou knihy *Jízda králů na jihovýchodě České republiky*¹⁶, kterou vytvořila společně s Janem Blahůškem a která shrnuje bádání Ústavu o jízdě králů.

Úkolem praktické části mé diplomové práce, bylo zjistit, jak se úsilí nositelů tradice jízdy králů a také mezinárodních organizací stejně jako České republiky, v oblasti ochrany tohoto lidového obyčeje promítá do povědomí občanů naší země. Mým hlavním předpokladem bylo, že i přesto, že je tento obyčej zapsán do *Reprezentativního seznamu nemateriálního kulturního dědictví lidstva*, nejsou s ním občané České republiky příliš obeznámeni. K potvrzení či vyvrácení této základní hypotézy sloužilo dotazníkové šetření, jehož výsledky jsem shrnula v závěrečné kapitole.

Součástí práce je textová a obrazová příloha, na niž je odkazováno v poznámkovém aparátu.

¹⁴ Národní ústav lidové kultury – Úmluva o ochraně světového kulturního a přírodního dědictví [online], c2012. Dostupné z World Wide Web:

< http://www.nulk.cz/files/kestazeni/umluva_svet_kult_prir_dedictvi.pdf >.

¹⁵ Národní ústav lidové kultury – Úmluva o zachování nehmotného kulturního dědictví [online], c2012. Dostupné z World Wide Web: < http://www.nulk.cz/files/kestazeni/sb014_09m.pdf >

¹⁶ Blahůšek, J. – Teturová, J.: *Jízda králů na jihovýchodě České republiky*. Strážnice: NULK, 2012.

1. Obřad, zvyk, obyčej v životě člověka

Obřady, oslavy, zvyky, obyčeje zastávaly důležitou úlohu v životě člověka nejen v minulosti, ale zastávají ji dodnes. Oslavy jsou spojeny s významnými dny v osobním životě člověka jako jsou křty, svatby nebo pohřby, ale také s dny významnými pro společnost. S těmi v tradiční společnosti souvisela i oslava přírody, která hrála v životě všech lidí zásadní roli.

V odborné etnologické problematice, zabývající se tradičními ceremoniálními projevy, se nejčastěji můžeme setkat s terminologií ve vývojové linii obřad – obyčej – zvyk. Podle Martiny Pavlicové označujeme termínem obyčej „... projevy, které již ztratily závaznost obřadu, ale obecně se zachovávají, termínem zvyk pak projevy, které již ztratily nejen obřadní, ale i původní obsahovou podstatu, přesto se v určitém společenství dodržují.“¹⁷ Ani tato vývojová linie však nedokáže zachytit proměnu tradičních kulturních projevů, na něž měl vliv životní způsob lidí, hospodářské vazby a také snaha o zachování lidové kultury projevující se od 19. století až do dnešní doby.¹⁸

Většina obyčejových tradic se vyvinula ze dvou cyklů, tj. cyklů výročních obyčejů a cyklů rodinných. Tyto obyčeje byly po celé Evropě zaznamenávány téměř od počátku zájmu vzdělanců o tuto sféru. Díky tomu můžeme dohledat velké množství odborné literatury s různými hodnoceními či rekonstrukcemi, které se snažily o zjištění prapůvodní podoby obřadů z předkřesťanských dob bez nánosu dalších časových etap. Složky jednotlivých obřadů (písň, tance, hudba, oděv atd.) však prodělávaly a dodnes prodělávají velké změny.¹⁹ „*Se zanikáním a proměňováním původní funkce obřadu či obyčeje, s jeho zasazováním do nových dobových kontextů se však vynořují otázky, jaký význam daného jevu je vlastně dál přenášen tradicí a jak je tomu v případech, kdy často dochází k rekonstrukci či obnově tradičních zvyků, jež se v daném prostředí ani nevyskytovaly, popř. o jejich konání nejsou relevantní doklady. Proč se člověk stále vrací k tradičním obřadům či obyčejům, i když v jiném smyslu je jeho život zcela podřízen konzumnímu životu*

¹⁷ Pavlicová, M., c.d., str. 89.

¹⁸ Pavlicová, M., c.d., str. 89.

¹⁹ Pavlicová, M., c.d., str. 89 – 90.

a masové kultuře?“²⁰ Táže se Martina Pavlicová a formuluje tak otázky, které se dotýkají i udržování obyčejné jízdy králů.

Obecně můžeme říct, že projevy tradiční lidové kultury, ať jsou prezentovány folklórními institucemi či různými organizacemi, zasahují v dnešní době pouze určité skupiny lidí. Velmi často se však s daným obyčejem identifikuje mnohem více lidí, ovšem jen pasivně. Toto je prokázáno ve výzkumech u výročních i rodinných cyklů. Nalezneme obyčejy, které jsou dodnes dodržovány např. v letních a podzimních hodech, vinobraních, kolem Velikonoc. Z rodinných cyklů přetrvávají tradiční hodnoty, jako je rodinná spolupatříčnost, vzájemná pomoc, úcta k rodičům, svatby a obřady související s narozením a úmrtím člověka. Dodržování těchto obyčejů zajišťuje soudržnost dané skupiny v prostoru a čase, posiluje integritu společnosti a samotný čas ve společnosti dělí na všední a sváteční. Mohou také zajišťovat jistotu pro současnost a naději pro budoucnost.²¹

Výskyt výročních obyčejů se v současnosti regionálně a lokálně velmi liší, což je způsobeno řadou faktorů. Nejedná se jen o faktory etnické, historické či rajonizační. Jedním z nejdůležitějších faktorů, který ovlivnil zachování či obnovení obyčejů v průběhu minulého století, bylo působení či naopak absence organizátorů, kteří by napomáhali udržení tradice. Velmi často se také udržely zvyky, které byly prezentovány na různých národopisných slavnostech a díky tomu se uchovaly v paměti komunity.²² A právě toto může být jeden z hlavních faktorů, proč je dodnes dodržován obyčej jízdy králů na jihovýchodě Moravy, jenž se stal natolik významným statkem českého kulturního dědictví, že byl v roce 2011 zapsán na *Reprezentativní seznam nehmotného kulturního dědictví lidstva*.²³

²⁰ Pavlicová, M, c.d., str. 90.

²¹ Pavlicová, M, c.d., str. 90.

²² Pavlicová, M, c.d., str. 91.

²³ UNESCO – Culture – Intangible Heritage - Ride of the Kings in the south-east of the Czech Republic [online], [cit. 2013-04-06]. Dostupné na World Wide Web: <<http://www.unesco.org/culture/ich/index.php?lg=en&pg=00011&RL=00564#identification>>.

2. Jízda králů

Jízda králů patří dnes již mezi ojedinělý lidový zvyk dodržovaný v České republice pouze ve čtyřech obcích na Moravě a to v oblasti Slovácka a Kyjovska. Každým rokem se jezdí v obci Vlčnov, co dva roky ve městě Kunovice, ob tři roky v městečku Hluk. A posledním místem, kde se tato tradice udržela, je malá obec Skoronice poblíž Kyjova. Zde je pořádána pouze jednou za čtyři roky.

Tento obyčej probíhá ve všech obcích obdobně. Chlapci či muži objíždí ves na koních a mezi sebou vezou nezletilého chlapce oblečeného do ženského kroje, jenž představuje krále. Po jeho boku jedou pobočníci, kteří jsou taktéž oblečeni v ženském kroji a v rukou mají šavle kvůli případné ochraně krále. Původně byli všichni chlapci vyjma krále stejného věku, dnes již toto není vždy dodrženo.

Družina projíždí na koních vesnicí a provolává k divákům i domácím verše, které mohou být hanlivého, zábavného či obdivného charakteru. Mohou vyzdvihovat kladné rysy dotyčného naopak jeho záporné vlastnosti nebo popisovat fyzický zjev. Vyvolaný poté odmění jezdce peněžním darem. V dřívějších dobách byly dary spíše hmotného než finančního charakteru.

Původ jízdy je do dnešního dne nejasný a byly již vytvořeny mnohé teorie o jejím vzniku. Přehlednu je v samostatné kapitole níže.

2.1 Letnice – Svatodušní svátky

Kvůli dřívějšímu tradičnímu datu konání se jízda králů řadí mezi zvyky související s křesťanskými svatodušními svátky - letnicemi. Tyto křesťanské svátky jsou spojeny s Velikonocemi a slaví se šest neděl po nich, tedy asi 50 dní. Boží hod svatodušní připadá na období mezi 10. květnem a 13. červnem. Postupem času bylo o tomto svátku možné světit křestní vodu a udělovat svátost křtu stejně jako o Velikonocích. Velikonoce i letnice původně oslavovaly přírodu. Zatímco Velikonoce byly oslavou jara, letnice první sklizně. V křesťanství, ale také židovství, tyto svátky znamenají mnohem více. Velikonoce jsou pro křesťany oslavou vzkříšení, zmrtvýchvstání Ježíše Krista, letnice pak seslání Ducha svatého. Židé si v těchto obdobích připomínají události z dějin spásy, a to vyvedení

vyvoleného národa z egyptského zajetí a darování Desatera Mojžíšovi na hoře Sinaj.²⁴

Mnoho svátků spojených s křesťanskou tradicí má předlohu v předkřesťanských obyčejích a tradicích. Stejně tak je tomu s letnicemi. Jak připomíná Martina Pavlicová: „*Cyklus obřadů, který se konal přibližně v květnu a červnu, se vztahoval také k dané části hospodářského roku a kromě křesťanských kořenů se rovněž vázal k letnímu slunovratu.*“²⁵ V dřívějších dobách byly zcela běžné oslavy spjaté s přelomovými momenty v životě přírody, společnosti i lidí. Svátky se povětšinou vztahovaly na dny, které byly rozhodující pro úrodu a tedy pro samotné přežití rodin. A tímto velmi významným a oslavovaným obdobím byl právě letní slunovrat.

Křesťanství však z těchto oslav a zábav utvořilo slavnost založení církve a vznikly svatodušní svátky, které se slavily vždy v neděli, kdy byly na programu církevní oslavy spojené s bohoslužbami, v pondělí dominovaly lidové obyčeje, tedy i jízda králů. Postupem let však již nebylo svatodušní pondělí svátkem, a proto se přesunula objízdka na neděli nebo zanikla. Tak tomu bylo u většiny případů.²⁶

2.2 Kde se vzala jízda králů?

Původ jízdy králů není příliš jasný. V tomto období letnic se v Čechách, na Moravě i ve Slezsku pořádaly průvody královniček či obchůzky a objízdky králů s jejich družinami s různými názvy – jezdit po králoch, hra na krále atd. Nejstarší dochované zprávy o nich máme z 16. století. Podle Martiny Pavlicové: „*Ze srovnání materiálu v evropském prostředí vyplývá, že šlo zřejmě o rozsáhlejší systém magických předkřesťanských obyčejů, jež souvisely s odchodem zimy a počátkem nového vegetačního období. Mnohé motivy s původně magickým podtextem (volba a vybírání krále, projevy zdatnosti, výzdoba zelení a květinami apod.) se dají vystopovat i v dochovaných obyčejích na našem území.*“²⁷

²⁴ Řezáč, M. – Svatodušní svátky – letnice [online], [cit. 2013-04-06]. Dostupné na World Wide Web: <http://userweb.pedf.cuni.cz/kov/download/rezac_svatodussv.pdf>.

²⁵ Pavlicová, M., c.d., str. 93.

²⁶ Jilík, J., c.d. str. 33.

²⁷ Břečka J. – Mitáček, J. – Pavlicová, M. a kol.: *Hluk – dějiny města*. Hluk: Město Hluk, 2011, str. 603.

2.2.1 Předkřesťanský obyčej

Myšlenkou, že nám známý letnicový obyčej by mohl být předkřesťanským zvykem, který byl pouze transformován křesťanskou církví a začleněn do jejího kalendáře, protože dny volna ani prastaré tradice nemohly být lidem jen tak odejmuty, se zabývali hlavně autoři Václav Frolec a Jiří Jilík.

Autor publikace *Záhadná jízda králů*, Jiří Jilík vyvozuje své závěry z dřívějšího názvu pro letnice. V dobách našich babiček bylo běžné nazývat svatodušní svátky – rosalie. Tento pojem je znám již z antických dob. Jednalo se o oslavu letního slunovratu, lidé se zdobili věnci z růží a hodovali. Pro svatodušní svátky je typické zdobení oltáře růžovými květy.²⁸ Rosalie slavili také Slované, označovány byly jako tzv. rusalné či rusedlné svátky. Měly různé podoby, ale patřily do doby letnic. Ke Slovanům se rosalie dostaly nejspíše přes Balkán. Zprávy o nich jsou totiž známé hlavně v Rusku či Bulharsku.²⁹

Autor dále upozorňuje, že Kosmas ve své kronice popisuje snahu Břetislava II. o potlačení pohanských zvyků, které byly dodržovány o letnicích. Tedy přinášení darů ke studánkám a obětování zlým duchům. Nezmiňuje se však o ničem, co by bylo podobné jízdě králů, což by mohlo být důkazem, že v 11. století žádný takový obyčej neexistoval.³⁰

Ovšem důkaz o jeho existenci můžeme nalézt na Slovensku v 16. století. Zde proti tomuto zvyku bojovala církev a to v letech 1585 a 1591 v synodálních záповědích, z nichž cituje Čeněk Zíbrt: „*Na rusadlnie (letničné) sviatky podle starého obyčeje [zakazuje se] králov stavěti, tance vyvážeti, fašingy se skalivati, šomhartiti (choditi v škraboškách), do starie kožuchy se oblačeti, i jakž-kolvek se blázniti.*“³¹ V zákazu je zmíněno, že se jedná o starý obyčej, ale nemůže dnes tušit, zda byl zakazován kvůli pohanskému původu či „bláznovství“, které je zmiňováno. Přesto vedl tento fakt známého národopisce z přelomu 19. a 20. století k tvrzení, že „*obrací-li se církev proti »králům« na letnice a přísně je zapovídá i hrozí tresty, opět snadno vyrozumíme, že to nebyl obřad, jenž by souvisel s církevním slavením památky sv. Ducha. Přidáme k tomu, že obřady, posavad známé v lidovém podání ruském, jihoslovanském, českém apod., shodují se v zásadě s obřady lidu*

²⁸ Jilík, J., c. d., str. 34.

²⁹ Jilík, J., c. d., str. 34.

³⁰ Jilík, J., c. d., str. 34.

³¹ Zíbrt, Č., c.d., str. 1.

*německého, francouzského, anglického a p., a tu vysvitne konečně docela jasně, že obřady ty nemohly vzniknouti v historické době pozdní a potom a teprve snad že se šířila známost o nich od národa k národu, nýbrž že dlužno jejich základ, původ posunouti až do záhadného temna věků nejstarších.*³²

Čeněk Zíbrt se dále zmiňuje o „rusalských“ králích na Slovensku, o nichž nám zanechal svědectví kronikář Matěj Běl. Na letnice si volila krále chasa, která jej poslouchala a jenž měl řídit radovánky a zábavu s žezlem v ruce.³³ Jenže dle tohoto popisu má slovenská jízda králů k moravské podobě, jak ji známe dnes, poměrně daleko. Slovenská volba krále spíše připomíná volbu stárka – chasou voleného vůdce a mluvčího mládeže, kterému připadá úkol pořádat zábavy a být zodpovědný za jejich průběh.³⁴ Moravská jízda králů známá z 20. století má spíše prvky obřadní vážnosti a důstojnosti než bujaré zábavy.

Václav Frolec uvádí ve své knize *Jízda králů* ještě další antický svátek, ve kterém by mohl být spatřován původ jízdy. Jedná se o saturnálie slavené v prosinci vždy po sedm dní. Tyto slavnosti velebili Saturna, boha setby a rolnictví. V průběhu těchto svátků bylo zrušeno rozlišování mezi otroky a svobodnými, dokonce docházelo i k záměně rolí. Svobodní povětšinou mezi sebou losovali a vítěz získal dočasně královskou moc.³⁵ Ale jak by se tento zvyk mohl dostat až ke Slovanům? Dle dochované zprávy slavili tyto svátky římsí vojáci na Dunaji za vlády císaře Maximiliána a Diocleciána. Vojáci si prý 30 dní před svátky vybrali krále ze svých řad a oblékli ho do královského úboru. Takto ustrojený chodil mezi vojáky a měl naprostou volnost. Jeho vláda byla veselá, ovšem skončila jeho sebevraždou.³⁶

Pokud se podíváme na spojení s oslavami konanými na českém i slovenském území, nalezneme nejen výše zmíněnou zmínku v Kosmově kronice a svědectví kronikáře Béla, ale také kritiku v díle Petra Chelčického *Postila*. Kritizoval hlavně bujaré slavení, obžerství a oplzlosti konající se o Svatodušních svátcích, což pro něj bylo samozřejmě zcela nepřípustné. Další důkaz byl zaznamenán do tzv. Sedlské pranostiky z roku 1710, kde je zmiňována veselá atmosféra během oslav.³⁷

³² Zíbrt, Č., c.d., str. 2.

³³ Zíbrt, Č., c.d., str. 2.

³⁴ Jilík, J., c. d., str. 35.

³⁵ Frolec, V. - Pavelčík, A. - Zemek, M., c.d., str. 51.

³⁶ Frolec, V. - Pavelčík, A. - Zemek, M., c.d., str. 51.

³⁷ Frolec, V. - Pavelčík, A. - Zemek, M., c.d., str. 51.

I když vezmeme v potaz všechny tyto dochované zmínky o obyčeji, který se dodržoval v dávné minulosti a byl spojen s tanci, hodováním a jinými radovánkami, jimž velel svatodušní král, nemůžeme prokázat přímou spojitost se saturnáliemi ani rosaliemi slavenými v antickém Římě.³⁸

2.2.2 Teorie o původu jízdy králů

Zprávy, které máme dochované z 19. století od tehdejších národopisců – Čenka Zíbrta, Františka Sušila či Františka Bartoše, nám mohou sloužit pouze jako podrobný popis těchto událostí. Zhodnocení se v nich nedočkáme. Původem jízdy králů se začali autoři zabývat až v polovině 20. století.

Jako první se k této problematice vyjádřil Jan Pavelčík, archeolog, etnograf a antropolog. Svou teorii poprvé zveřejnil v roce 1957. Přiklonil se k původu obyčeje v **iniciační obřadu** a svou teorii podložil hlavními znaky jízdy králů.³⁹

V pravěku byl život lidí plný různých obřadů, rituálů a zvyků. Jejich úkolem bylo naklonit si přírodní síly či božstva, aby byl člověk vůbec schopný přežít ve světě plném nebezpečí jako nemoci, neúroda, přírodní katastrofy atd. Důležité však také bylo, ale byl jedinec součástí kolektivu, sám by byl naprosto ztracen a odsouzen k smrti. Proto se děti od mala seznamovaly s potřebnými návyky, aby byly v dospělosti platnými členy kmene či jiného společenského uspořádání. Jenomže kdy se dítě stalo dospělým? Dnes je touto hranicí den, kdy dostane mladý člověk občanský průkaz nebo možná později, když dosáhne věku 18 let. Jak se určovala tato hranice dříve? Jednoduše. Za dospělého byl označen mladý člověk, který zvládal všechny povinnosti stejně dobře jako ostatní, dospělost se tedy určovala zkouškou. V případě mladíků se zjišťovalo se, zda jsou již schopni lovit a bránit svůj rod.⁴⁰

Iniciační obřad je tedy zkouškou dospělosti. Mladíci ji prokazovali jízdou na koni, zacházením se zbraní, přežitím v divočině, svou odvahou. Pokud všechny

³⁸ Jilík, J., c. d., str. 42 – 43.

³⁹ Pavelčík, J.: *Zpráva musea J.A. Komenského v Uherském Brodě za 4. čtvrtletí 1957*. Uherský Brod: Muzeum J.A. Komenského, 1957.

⁴⁰ Jilík, J., c. d., str. 42 – 43.

požadované zdatnosti prokázali, stali se plnohodnotným členy kmene se všemi právy a povinnostmi.⁴¹

Jan Pavelčík pocházel z Vlčnova. Nejspíše i proto jsou Vlčnovjané největšími zastánci iniciační teorie, která vysvětluje původ jízdy králů. Je oficiálně uveřejněna také na stránkách obce a i jinde šířena a zastávána.⁴²

„Ve Vlčnově se iniciace dokládá tím, že za krále jezdí právě odvedenci, kteří nastoupí vojenskou službu a mohou se plným právem považovat za dospělé. Jestliže zkouška dospělosti má prokázat i osobní hrdinství a statečnost, najdeme je v tom, že se musí vydržet několik hodin jezdit na koni v nepohodlném oblečení, udržet se bez spadnutí a při tom hlasitě vyvolávat z paměti přiměřená říkání, popřípadě improvizovaně vymýšlet nová podle dané situace. Naopak král je podrobován zkoušce mlčenlivosti; dříve bylo dokonce zvykem, že na něj přihlízející útočili, vykřikovali, aby ho vyprovokovali a on promluvil. Zvláště v horkém dni jsou to všechno obdivuhodné výkony, když vezmeme, že musí absolvovat nejen namáhavou objížďku, ale potom i královskou hostinu a večer tančit na zábavě, pořádané na počest hrdinů dne – legrútů.“⁴³

Pavelčíkova teorie má však několik háček. Pouze ve Vlčnově jsou legrúty chlapci ve věku 18 let. V jiných obcích se mohou jízdy účastnit i jezdci starší. Že by se tato povinnost dochovala pouze zde a jinde byla pod tlakem okolností porušována? A co postava krále? Chlapec mladšího věku než ostatní účastníci, jehož hlavním znakem je panictví. Že by se jednalo o symbol končícího dětství a nevinности, kterou odvedenci ztrácí? Ale proč má na sobě ženský kroj?

Není známa jiná příležitost, kdy by si na sebe mladík oblékal ženský kroj, aniž by vzbuzoval posměch, ba naopak. Musel být vážný důvod k tomu, že byla králova role vážně míněná a chápána. Mnoho autorů nepřišlo na žádné souvislosti. V literatuře jsem našla pouze jednu teorii související s pradávým kultem ženy, kterou vyslovil muzeolog a etnograf Josef Beneš. Svou teorii spojení jízdy králů s matriarchátem podpořil František Bartoš svým popisem jízdy z Hané, když popsal

⁴¹ Jilík, J., c. d., str. 42 – 43.

⁴² Klub sportu a kultury Vlčnov – Jízda králů [online], [cit. 2013-04-18]. Dostupné na World Wide Web: <<http://www.kskvlcnov.cz/jizda-kralu-vlcnov/>>.

⁴³ Jilík, J., c. d., str. 43.

všechny účastníky v ženském kroji.⁴⁴ Připouští však, že se Bartoš mohl dopustit omylu.⁴⁵

Jan Pavelčík se však nezabýval pouze iniciací u chlapců, ale také iniciačním obřadem u dívek – královniček.⁴⁶ Stejně jako byla v minulosti rozšířena po celém našem území jízda králů, byl rozšířen i průvod královniček. Tato tradice je stejně jako jízda dodržována zcela výjimečně. Jistotu o jejím současném konání máme v obci Jestřabí u Velké Bíteše a v malé obci sousedící s Vlčnovem, ve Veletinách.

Průvod královniček chodil vždy o svatodušní neděli a účastnila se ho pouze děvčata. Dvě z nich byly královničky, jedna král. Bylo jim okolo 10 let. Společně s nimi šla i starší děvčata, kterým se říkalo paničky. Průvod šel od stavení ke stavení, zastavoval se před dveřmi a zpíval kolední píseň. První tři děvčata byla oblečena do svátečního kroje a na hlavě měla věneček. Hospodyně z domu, u něž se dívky zastavily, královničky obdarovala vejci, penězi nebo cukrovím. Po dokončení obchůzky si všechny dary rozdělily, velké královničky dostaly více, malé méně. Dnes se královničkami stanou dívky, které jdou daný rok ke svatému přijímání, což však novodobý zvyk dodržovaný nejspíše až od 90. letech 20. století.⁴⁷ Průvody dvaceti, třiceti dívek jsou dnes minulostí. Vymizel také pojem dívky – krále. Jsou již jen královničky, z nichž jedna je hlavní.⁴⁸

O královničkách, králkách, králenkách se zmiňuje také Čeněk Zíbrt, který nasbíral četné příklady těchto průvodů. Svědectví stařenky z roku 1899 uvádí popis tohoto zvyku na Slovácku: „*O sv. Ducha děvčice měly jednu zapentlenú za družku a tá nosila košík na ruce a do něho jí dávali vajca. A chodila v prostředku mezi něma pod červeným tureckým šátkem. Ten měli uvázaný na čtyřech paličkách (hůlečkách) a štyry ho nosili a tá družka byla pod ním. Chodili po dědině a zpívali tak pěkně, tak sa tá dědina otrásala.*“⁴⁹

Původ této tradice je stejně nevysvětlitelný jako u jízdy králů. Jan Pavelčík byl ovšem přesvědčen, že se jedná o iniciací – přijímání dívek do panenského stavu. Jeho argument byl zcela pochopitelný vzhledem k jeho názoru, že iniciací chlapců je jízda králů. Ve Veletinách totiž po mnoho let existovaly oba dva tyto obřady

⁴⁴ Bartoš, F., c.d., str. 48.

⁴⁵ Beneš, J. – Pavelčík, A.: *Vlčnovská jízda králů*. Vlčnov: NV Vlčnov, 1988.

⁴⁶ Jilík, J., c. d., str. 46.

⁴⁷ Jilík, J., c. d., str. 47.

⁴⁸ Jilík, J., c. d., str. 46-47.

⁴⁹ Zíbrt, Č., c.d., str. 361-365

vedle sebe. Průvod královniček se udržel dodnes, jízda zde však zanikla. Naposledy se jela v roce 1930. Praktický význam iniciace dívek byl v celku logický. Byly přijaty do společnosti starších, mohly začít chodit do hospody, tancovat, vdávat se.⁵⁰

Pavelčíkovu teorii iniciačního obřadu nepřipouštěl další autor zabývající se původem jízdy králů, a to již výše zmíněný Václav Frolec. Ten jízdu králů viděl „... jako posun od obyčeje honění krále, jenž byl provozován dětmi a mládeží jako soutěžní hra na pastvě, k prestižnímu obyčeji starší mládeže a posléze dospělých, který se stal výrazným komunikačním aktem v rámci celého společenství.“⁵¹

Ve své práci dával jízdu do širších souvislostí s jinými letnicovými obyčeji, v nichž sehrával hlavní roli tzv. král nebo osoba v obdobném postavení.⁵² Paralely Frolec hledal v následujících obyčejích:

- **svátek bláznů**

Skotský antropolog, etnolog a etnograf James Frazer, ve své knize *Zlatá ratolest* zastával teorii, že z původně antického svátku saturnálií, byla odvozena také postava středověkého biskupa bláznů, opata pošetilosti nebo pána zmatku.⁵³ Toto byly ústřední postavy svátku bláznů či hlupáků, známém ve středověku po celé Evropě. Hlavními aktéry těchto oslav byli žáci, scholaři nebo klerici nižšího svěcení. V kostelech nebo později na ulicích parodovali náboženské obřady, oblečení do různých masek a převleků tancovali. V době svátku byli za takové chování nepostižitelní, protože se jednalo o velmi starou tradici, kterou se však církev snažila potlačit. V Českých zemích tyto oslavy vymizely v době husitství. V 17. století na tuto tradici nejspíše navázala jízda rytířů, kterou pořádali bohatší žáci a hostili i chudší členy průvodu.⁵⁴

Typickými prvky svátku bláznů byla volba biskupa, maškarní průvod, ve kterém šli žáci vydávající se za různé postavy – mastičkář, blázen, anděl, apoštol, čert. Zpívali písně, tancovali, žertovali. Podle Václava Frolce: „*Ohlasy průvodu bláznů můžeme patrně najít v hrách na krále v teatrálním ustrojení, v maskování a*

⁵⁰ Jilík, J., c. d., str. 42–43.

⁵¹ Pavlicová, M., c.d., str. 94.

⁵² Pavlicová, M., c.d., str. 94.

⁵³ Frazer, J. G.: *Zlatá ratolest*. Praha: Odeon, 1977, str. 585.

⁵⁴ Frazer, J. G., c.d., str. 585.

v jednaní krále a členů jeho průvodu, v složení účastníků, v bláznovských kouscích krále během obchůzky v jihočeských hrách na krále. Zdá se, že prvky slavnosti bláznů se u her na krále úzce propojily s principy středověkého divadla. V tom bychom také mohli vidět jeden z projevů kontinuity mezi středověkou smíchovou kulturou a mladší lidovou tradicí.⁵⁵

- **křesťanské průvody na koních**

Další paralely k jízdě králů shledává Václav Frolec v objížďkách na koních, které měly charakter prosebných procesí, velikonočních průvodů či patronizovaných jízd. Všechny tyto křesťanské průvody na koních mají jisté podobnosti se svatodušními královskými obřady a mohly být vzorem pro jejich vznik. Stejně tak ovšem mohly vzniknout i jednotlivě a vyvíjet se samostatně, bez vzájemného vlivu.⁵⁶

Lidé na vesnicích byli v minulosti odkázáni na zemědělskou úrodu. Aby si ji zajistili, prováděli různé magické úkony, jejichž účinkům věřili. Z tohoto důvodu byla pořádána prosebná procesí. Jejich účastníci při nich modlitbou a zpěvem prosili o velkou úrodu a zároveň ochranu před suchem, dlouhými dešti, přírodními katastrofami.

Církev těmito procesími nejspíše navázala na starší pohanské tradice. Již v době antické nosili lidé v průvodu obrazy bohů na pole a prosili za úrodu.⁵⁷ Tyto předkřesťanské jevy se nejspíše přesunuly i do procesí konaných církví, což se dozvídáme ze zákazu vydaného v době Karla Velikého, kde je uváděno, aby lid v průvodu netropil žerty a nejezdil na koních.⁵⁸ Objížďky na koních kolem katastru obce souvisely s představou uzavření kruhu kolem ní, tedy zajištění proti nebezpečí.⁵⁹ Jezdci na koních také vybírali dary od obyvatel vesnice a ty měly chránit obec i její polnosti. Tento význam byl dříve prisuzován i jízdě králů.⁶⁰

Nakolik však byly objížďky na koních rozšířené a obvyklé, případně kdy zanikly, dnes již nezjistíme. Ale jejich ochranná funkce může být prvkem, který postupem času přešel do podoby dnešní jízdy králů.

⁵⁵ Frolec, V. - Pavelčík, A. - Zemek, M., c.d., str. 53.

⁵⁶ Frolec, V. - Pavelčík, A. - Zemek, M., c.d., str. 57.

⁵⁷ Frolec, V. - Pavelčík, A. - Zemek, M., c.d., str. 53.

⁵⁸ Zíbrt, Č.: *Seznam pověr a zvyklostí pohanských z VIII. věku = Indiculus superstitionum et paganiarum*. Praha: Academia, 1995, str. 135-136.

⁵⁹ Frolec, V. - Pavelčík, A. - Zemek, M., c.d., str. 53.

⁶⁰ Jilík, J., c. d., str. 44.

Jízda na koních byla typická i pro velikonoční objížděky, které se pořádaly hlavně v pohraničních oblastech českých zemí, kde žilo německé obyvatelstvo. Průběh těchto objížděk měl svá specifika, základ byl však stejný. Po východu slunce se jezdci na ozdobených koních sjížděli u kostela. Za zvuku trumpet, bubnů a kostelních zvonů zpívali velikonoční písně. Poté třikrát objeli kostel a s pokladničkou se vydali vybírat příspěvky na kostel. Před každým domem se zastavili, zpívali. Poté se vrátili ke kostelu a šli na bohoslužbu. Ve Slezsku byla součástí objížděky soška Vzkříšení, o kterou se někdy sváděl boj mezi účastníky objížděky z domácí a cizí vsi. Ve vybírání darů a střetnutí jízd můžeme nalézt podobné prvky jako u jízdy králů.⁶¹

Velký význam kultu koně a jeho chovu Frolec nalézal i v tzv. patronizovaných jízdách. Tyto objížděky na koních se pořádaly v den svátku světců, považovaných církví za patrony dobytka. Je zajímavé, že svátky těchto světců zapadají do termínů obřadů předkřesťanské doby souvisejících se zemědělskými činnostmi.

Dochované jsou objížděky konané na sv. Štěpána v Rakousku nebo u lužických Srbů na sv. Jana. Hlavní postavou byl Johann zahalený do větví s listím a věncem z květin na hlavě. Chlapci spolu s Johannem projížděli vesnicí a končili v hospodě. Zde můžeme nalézt společné prvky s králem ze svatodušních her.

Důležitým patronem dobytka byl také sv. Leonard. Tradice objížděk v den jeho svátku byla známá v Rakousku a Německu a odtud byla převzata v některých obcích na jižní Moravě. Tradice, která postupem času zanikla, byla obnovena v době první republiky z podnětu německých kulturních pracovníků v Mušově na Mikulovsku. Na určené místo na obecních lukách se za přihlížení diváků sjeli jezdci na koních zdobených stuhami a pentlemi, kočáry se starostou, obecními radními, ženami a dcerami sedláků atd. Tento průvod jel za zvuku zvonů ke kostelu. Kočáry byly ozdobeny podobiznami sv. Leonarda, v čele nesl jezdec kříž. Po odsouzení mše následovala prohlídka koní, dostihy a taneční zábava. Na tomto příkladu si můžeme povšimnout, jak byla tradice využita a proměněna ve slavnost, navíc s politickým nádechem.⁶²

⁶¹ Frolec, V. - Pavelčík, A. - Zemek, M., c.d., str. 54-55.

⁶² Frolec, V. - Pavelčík, A. - Zemek, M., c.d., str. 56-57.

- **ptačí král**

Prvky jízdy králů našel Václav Frolec také v rozšířeném zvyku střelecké objížděky, která byla pořádána dle dochovaných záznamů po celé Evropě již ve středověku (nejstarší dochovaná zmínka pochází ze 13. století). Konala se vždy na letnici, ne však na vsích, ale ve městech. Pořádali ji střelecké cechy. Průběh byl následující. Jezdci na koních, oblečení do stejnokrojů, projeli městem na pole. Zde byl korunován nový král, na jehož hlavu byl vložen věnec stejně jako na hlavy jeho dvěma pobočníků, kteří drželi v ruce májku. Po této události se průvod vracel do města, kde byla uspořádána hostina na oslavu královu, již provázely u různé radovánky.⁶³

Jak se však vybíral král? Na základě střelecké soutěže. Terčem byl dřevěný pták s roztaženými křídly připevněný na vysoké tyči. Kdo ho sestřelil, stal se králem. Na hrud' mu byl zavěšen stříbrný pták na řetězu. Soutěž byla doprovázena velkou kritikou ze strany církve. O svatodušních svátcích nemělo být stříleno na ptáka, neboť tato činnost mohla být interpretována jako urážka sv. Ducha, jehož tradičním symbolickým vyobrazením je holubice.⁶⁴

Obyčejný lid se této soutěže účastnit nemohl, proto pouze přihlížel, provozoval různé hry, popíjel. Je možné, že část těchto doprovodných zábav, byla přenesena i na vesnice.⁶⁵

U jízdy králů, stejně jako u jiných tradičních obyčejů, lze předpokládat vícevrstevnatost jejich vývoje. Proto nemůžeme vyloučit žádnou z hypotéz výše zmíněných autorů. S určitostí můžeme pracovat pouze se zmínkami a s doklady, které nám byly zanechány minulými generacemi.⁶⁶ Původ jízdy králů tak zůstává i nadále zahalen tajemstvím, díky němuž je možná tento obyčej stále tak divácky přitažlivý.

⁶³ Frolec, V. - Pavelčík, A. - Zemek, M., c.d., str. 57-58.

⁶⁴ Zíbrt, Č., c.d., str. 361-365.

⁶⁵ Frolec, V. - Pavelčík, A. - Zemek, M., c.d., str. 57.

⁶⁶ Břečka J. – Mitáček, J. – Pavlicová, M. - a kol., c.d., str. 605.

2.2.3 Legendy a pověsti

Tajemství, kterým je jízda králů opředená, dalo vzniknout také pověstem a legendám. Nejznámější pověst o vzniku jízdy králů se vztahuje k válce, ve které proti sobě stáli český král Jiří z Poděbrad a uherský král Matyáš Korvín. Válečné operace této války, se z velké míry odehrávaly na Uherskohradištsku. A krom dvou hlavních postav, v ní figurují i synové Jiřího – Jindřich a Viktorin, jako velitelé vojska. V literatuře jsem dohledala dokonce tři varianty této pověsti. První dvě publikoval Jiří Jilík, který se zabýval jízdou králů ve Vlčnově, jenž se také v pověstech objevuje.

„Píše se rok 1469. Hradiště je v tísní, znovu obleženo přesilou vojsk. Matyáš se rozhodl město vyhladovět a za tím účelem nechal Moravu kolem města přehradit řetězy, aby obležení nemohli být zásobováni. Útoky Uhrů na hradby prý trvaly devět dnů a desátého dne došlo k hlavnímu útoku vedenému od jedné hodiny v noci až do poledne. Ani tentokrát se vojskům uherského krále nepodařilo překonat hradby a obránce města. Kronikářské zprávy, které jsou však historiky považovány za přehnané, uvádějí tři tisíce mrtvých Uhrů a stejný počet Slezanů. Matyáš s nezdarem odtáhl k Brodu, kde rozbil svůj stan. Poté, co byl Viktorin zajat, jmenoval Jiří velitelem královského vojska dalšího syna Jindřicha a poslal jej Hradišti na pomoc. [...]Koncem října přitáhl Jindřich k Hradišti. Ale také Matyáš se pohnul k městu, aby zabránil jeho vysvobození. Jindřich vyslal k Hradišti na výzvědy jízdní oddíl šesti set rejtarů, který měl zjistit situaci. Matyášovi vojevůdci špatně odhadli situaci; neuvědomili si, že hlavní část Jindřichovy armády je až v druhém sledu a domnívali se, že s tak malou silou se na ně Češi neodvážejí udeřit. Vojsko zůstalo klidně ležet a vzpamatovalo se až ve chvíli, kdy české voje sešikované k boji táhly od Bílovic proti nepříteli. [...]Palacký píše, že Jindřich porážel jeden houf po druhém, „,takže brzy celé nepřátelské vojsko bylo na outěku; kterémuž Matyáš nadarmo brániti usiloval, konečně i sám oddati se musil“ a poté „,plný hněvu a hoře nezastavil se prý než až v Uherské Skalici““. Podle pověsti však tak rychle neutíkal [...]Král Matyáš poté, co utekl z prohrané bitvy a nocoval v lese nedaleko Brodu, prchal v přestrojení dál k uherské hranici, doprovázen skupinou svých nejvěrnějších, podle některých šlo právě o Vlčnovjany. A na památku té události jezdí prý jízda králů.“⁶⁷

⁶⁷ Jilík, J., c. d., str. 71-72.

Ve druhé verzi této pověsti je ústřední postavou syn a dědic krále Jiřího z Poděbrad Viktorin. Ten jako velitel vojska podlehl protivníkovi Matyášovi v bitvě u Hulína a stáhl se se zbytkem vojsk do obléhaného Hradiště. Neprozřetelně však vyrazil do nedalekého Veselí, aniž by tušil, že město je v rukou nepřátel. Ihned poté, co vjel na náměstí, byl zajat. Odvlečen byl do Trenčína na hrad. Skupina Vlčnovjanů z českého vojska, se však rozhodla ho zachránit. Díky lsti se jim podařilo Viktorina zachránit a vrátit se s ním na Moravu. Aby knížete cestou nikdo nepoznal, převlékli ho do ženských šatů a tvrdili, že vezou Hlučanům nevěstu. Tak dojeli až do Vlčnova a poté do Hradiště.⁶⁸

Tato verze pověsti se však zcela liší od historické skutečnosti. Kníže Viktorin byl opravdu zajat 27. července 1469 u Veselí nad Moravou, kde padl do léčky. Byl odvečen nejprve na trenčínský hrad (odkud však nebyl vysvobozen) a poté do Uherského Vyšehradu. V zajetí byl Viktorin až do roku 1472, kdy se vyplatil mimořádným finančním obnosem, za který se zaručily významné šlechtické rody, mj. Pernštejnové. Viktorin však ve svém zajetí prodělal velkou změnu. Odklonil se od kalicha a přešel na stranu Matyáše, jehož zájmy hájil, což se mu však stalo osudným. Po ztrátě veškerého svého majetku dožil jako bezzemek na dvorech svých příbuzných.⁶⁹

Třetí verze pověsti, jež byla také součástí nominačního dokumentu k zápisu jízdy králů na *Reprezentativní seznam nehmotného kulturního dědictví lidstva*, je nejznámější a nejrozšířenější.

Po porážce v bitvě u Bílovic, byl Matyáš Korvín nucen uprchnout do nedalekého Uherského Brodu, kam byl pronásledován českým jezdeckým oddílem. Odtud měl být tajnou chodbou a v přestrojení do ženských šatů vyveden z města. Poté v útěku pokračoval až do Uher. Na památku této události se začala jezdit jízda králů.⁷⁰ „*A snad proto, aby byl pověsti dán punc věrohodnosti, se uvádí dovětek, že také král dnešní jízdy je oblečen do dívčích šatů a je doprovázen družinou jezdců, kteří ho při útěku chrání.*“⁷¹ Dle historických pramenů byl král Matyáš opravdu zatlačen českou ofenzívou vedenou Jindřichem, která dosáhla velkých úspěchů a

⁶⁸ Jilík, J.: c. d., str. 68-69.

⁶⁹ Felcman, O. – Fukala, R. - a kol.: *Poděbradové. Rod českomoravských pánů, kladských hrabat a slezských knížat*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2008, str. 86 – 99.

⁷⁰ Blahůšek, J. – Teturová, J., c. d., str. 7.

⁷¹ Blahůšek, J. – Teturová, J., c. d., str. 7-8.

dostala se až do středního Pováží. O útěku krále Matyáše z Uherského Brodu, kam byl pronásledován, však prameny mlčí.⁷²

Již několikrát zmiňovaný Jiří Jilík, který v začátcích své kariéry působil jako učitel ve Vlčnově, později se však začal naplno věnovat novinářství,⁷³ se ve svých bádáních snažil odkrýt původ jízdy králů stejně jako Václav Frolec a Jan Pavelčík. Výsledky jeho práce se sice opírají o historické události a prameny, nemůžeme je však považovat za vědecky zcela erudované. I proto je neřadím do kapitoly věnované kulturně-antropologickým a etnologickým teoriím o původu jízdy králů, ale právě do této kapitoly zaměřené na legendy a lidová vyprávění. Jiří Jilík totiž s obrovským zaujetím hledal všechny možné události či pověsti, z nichž se mohla podle jeho přesvědčení vyvinout tradice jízdy králů.

Původ nalézal například v období Velkomoravské říše. Na tuto myšlenku ho přivedla Františka Stránecká, která v roce 1878 publikovala článek o „hledání krále Svatopluka“. V této stati popisuje jízdu králů chlapců z Mařatic (dnes součást Uherského Hradiště) a v závěru se zmiňuje o původu tohoto obyčeje. Dle její teze, by se mohlo jednat o památku na Svatopluka mladšího. Lid mohl tento zvyk zavést poté, co mladý panovník zemřel. S krutou realitou se však nedokázal smířit, a proto se ukonejšil domněnkou, že král stále žije a opět se objeví, aby sláva říše Velkomoravské opět nastala. Sám Jilík připouští, že v době vzniku článku, byla Velkomoravská říše tématem dne. V těchto desetiletích probíhaly velké oslavy Velké Moravy a její historie, hlavně oslavy uplynutí tisíce let od příchodu sv. Cyrila a Metoděje. Jimi mohla být autorka citovaného článku ovlivněná.⁷⁴ Ovšem i přesto se úvahy Františky Stránecké Jiřímu Jilíkovi zalíbily a začal je dále rozvíjet.

Jilík upozorňuje, že Stránecká se nejspíše dopustila omylu. Svatopluk II., jenž dle historických pramenů nikdy neměl královský titul, byl iniciátorem bratrovražedného konfliktu o moc se svým bratrem Mojzírem. Tento panovník, tedy nemohl být osobou, která by byla v pozdějších letech oslavována. Touto postavou byl bezpochyby jeho otec, kníže Svatopluk, s jehož jménem se můžeme setkat v mnoha pověstech, legendách a análech kronikářů a historiků. Proto to byl tento panovník, kterého jezdci „hledali“ a který mohl ovlivnit podobu jízdy králů

⁷² Felcman, O. – Fukala, R. - a kol., c.d., str. 92.

⁷³ Jilík, J., c. d., str. 94.

⁷⁴ Jilík, J., c. d., str. 53-54.

v její formě, ale i v jejím duchu.⁷⁵ O Svatoplukově konci se zmiňuje Kosmas ve své *Kronice české*. Dle něho král zmizel z bitvy s císařem Arnulfem. Uchýlil se na stráž jménem Zobor, kde již dříve vystavěli tři poustevníci kostel. Poté, co zabil svého koně a zahrabal svůj meč, se vydal k poustevníkům nepoznán. A tak prožil zbytek života jako poustevník. Až na konci života vyzradil mnichům tajemství. Vzhledem k tomu, že Svatopluk nebyl po bitvě mezi raněnými ani padlými, byl svými poddanými „hledán“.⁷⁶ A tak Jilík, ač připouští, že se může jednat pouze o pohádku, spojuje jízdu králů, tedy „hledání krále“ s osobou Svatopluka, za jehož vlády byla Velká Morava ve svém největším rozkvětu a byla velmi důležitým mocenským hráčem na evropském poli. A jízda králů by mohla připomínat právě tuto dobu.

Svou další teorii autor spojuje taktéž s dobou raného středověku. Připodobňuje slováckou jízdu králů, kdy jsou objížďeny domy a vyvoláváno „Na krála, matičko, na krála!“, k vládě středověkých panovníků tzv. ze sedla. Nikdy nebylo dokázáno, kde přesně leželo na Moravě centrální sídlo a historici a archeologové se o tom do dnešního dne přou, i když jsou přesvědčeni, že panovník ze sedla nevládl.⁷⁷ Jilík se však zaměřil na práci amatérského archeologa Antoše Horsáka, který publikoval v 60. letech 20. století. Ten upozornil na spisy byzantského císaře Konstantina Porfyrogenneta *De administrando imperio*, který zaznamenal objížďky panovníka po hradech a vybírání daní u Slovanů v době stěhování národů.⁷⁸ Horsák na toto navazuje úvahou, v níž tvrdí, že kočovní Maďaři tento systém udrželi a vzhledem k tomu, že se území levého břehu Moravy, tedy místo, kde se nachází i Vlčnov a Kunovice, nacházelo ve správě Uhrů až do roku 1199, mohly se zde objížďky dochovat déle než jinde. A právě zde bychom měli podle Antoše Horsáka hledat počátky jízdy králů. Svou teorii podpořil ještě lingvisticky. A to slovem „hýlom“. Toto slovo je typické pro vyvolávače jízdy králů. Tak začínají své oznámení. Dle Horsáka se jedná o zkomoleninu maďarského slova „hivóm“, které v češtině znamená „volám“.⁷⁹

Všechny myšlenky, jež Jiří Jilík rozvádí, jsou založeny na jeho domněnkách. Ani jednou z nich se nezaobírali fundovaní badatelé – Antoš Horsák byl pouze

⁷⁵ Jilík, J., c. d., str. 56-57.

⁷⁶ Jilík, J., c. d., str. 58.

⁷⁷ Galuška, L.: *Velká Morava*. Brno: Moravské zemské muzeum Brno, 1991.

⁷⁸ Horsák, A.: *Jízda králů*. Kunovice, 1967.

⁷⁹ Jilík, J., c. d., str. 61-63.

amatérský archeolog. Ovšem je zajímavé pozorovat, v jakých událostech lze spatřovat původ jízdy králů. A jistě bychom takových našli mnohem více.

2.3 Podoba jízdy králů v minulosti

Charakteristické prvky jízdy králů, jak je známe dnes, můžeme pozorovat již v časech dávno minulých. Mnoho autorů a národopisců nám o tomto obřadu zanechalo zmínky, díky kterým si můžeme udělat obrázek o všech formách svatodušních her, objížděk či obchůzek, jenž tento zvyk v minulosti představoval.

2.3.1 Průběh svatodušních průvodů, objížděk a her

V čase svatodušních svátků se po staletí dodržovaly starobylé obřady, obyčeje a oslavy, jež měly v různých částech Čech, Moravy a Slezska různé pojetí. Jednalo se o průvody královniček, obchůzky a objížděky králů s družinami. Mnohdy měly tyto oslavy charakter her, jindy závazného lidového obřadu.

Název tohoto obyčeje se lišil místně. Na Hané a Slovácku bylo obvyklé užívat spojení hledati, honiti, voditi krále případně jezdit po králoch. V Čechách jsou doloženy názvy jako hra na krále či království, koupání krále, stínání krále. Na Plzeňsku byl obyčej označován jako letnička a na Chodsku piškvonc či pykytyrykytyšvonc.

Zřejmě mladšího původu je dnešní název jízda králů. Toto označení se ustálilo nejspíše v době konání Národní výstavy československé v Praze v roce 1895.⁸⁰

Obchůzky se ve většině případů konaly na Boží hod svatodušní nebo na svatodušní pondělí. V neděli se v Čechách konala hra na krále, místy se vyvolávalo nebo se král stínal. Na Moravě se v tento den král volil. Objížděky se pořádaly v pondělí od brzkého rána. Organizaci měli na starost muži ve věku 16-20 let. Pokud byly ve vesnici tradiční hry, účastnili se jich mladší chlapci ve věku 13-15 let a někdy dokonce i dívky. Staraly se o výzdobu koní, rekvizity potřebné pro obchůzku (prapory atd.) nebo o oděv pro krále a jeho družinu.⁸¹

⁸⁰ Frolec, V. - Pavelčík, A. - Zemek, M., c.d., str. 19.

⁸¹ Frolec, V. - Pavelčík, A. - Zemek, M., c.d., str. 20

Objížděky a obchůzky byly pro obec velkou slávou a žili jí všichni obyvatelé. Družina, která vždy začínala svou cestu u domu starosty, nevynechala ani jedno stavení. Na návsi vyhrávala hudba, zatímco šel průvod vesnicí. Pokud byly součástí obyčeje také závody na koních, vždy se konaly na obecních pastvinách. K symbolickému topení krále docházelo u obecního rybníka nebo potoka. Družina často navštěvovala i okolní obce a města. Na Uherskohradištsku se zastavovala u hejtmanství, jízda z Ostrožské Nové Vsi zase zajížděla vzdát holt strážnickému hraběti.⁸²

Mnohdy vládla mezi chasou jednotlivých obcí velká rivalita, která se projevila právě o svatodušních svátcích při objížděkách. Občas se stalo, že když průvod přijel do cizí vsi, narazil na domácího krále. V tu chvíli mohlo dojít k porušení pasivní role krále a k vyzvání protivníka na souboj za prsty či za pasy až jeden nebo druhý spadl z koně. Obvykle toto soupeření skončilo bitkou mezi oběma jízdami a docházelo při ní i k vážným zraněním. Dle dochovaných zmínek kronikáře z Hané bylo při jedné takové potyčce čtyř jízd dokonce několik chlapců usmrceno. Povětšinou šlo však o lehká zranění, ke kterým došlo při snaze uloupit krále druhé družiny. Pokud se jim to podařilo, žádali únosci vysoké výkupné.⁸³

K večeru se družina vracela domů, aby zakončila neobyčejný den oslavou u králových rodičů a poté v obecní hospodě, kde se konala taneční zábava, jíž se účastnili ostatní obyvatelé obce. Král zůstával ve středu dění a mezi písničkami mu byla provolávána sláva. Tímto byl zakončen celý slavnostní den, který se přehouppl do všedního úterý.⁸⁴

Václav Frolec analyzoval zápisy národopisců z 19. století a shrnul základní části královských obřadů a her následovně: „*Můžeme základní složky královských obřadů a her v Čechách, na Moravě a ve Slezsku stanovit v pořadí: 1. Volba nového krále; vyvolávání (spojené s vynášením soudů o obyvatelích obce); vybírání darů; zábava v hospodě. Všechny tyto projevy byly obecně rozšířeny. – 2. Závodění na koních, závod o první výhon dobytka na pastvu (Haná, hostýnské Záhoří, Slezsko, jižní Čechy, severovýchodní Čechy, západní Čechy). – 3. Fiktivní poprava krále (jižní, severovýchodní a západní Čechy); žádost o povolení konat objížděku u představitele obce (Slovácko, luhačovické Zálesí, Haná.) – 4. Žádost o krále*

⁸² Frolec, V. - Pavelčík, A. - Zemek, M., c.d., str. 20 – 21.

⁸³ Frolec, V. - Pavelčík, A. - Zemek, M., c.d., str. 43.

⁸⁴ Frolec, V. - Pavelčík, A. - Zemek, M., c.d., str. 43 – 44.

(Slovácko, luhačovické Zálesí). 5. Vhazování krále do vody (jižní Čechy).⁸⁵ Také z tohoto výčtu vyplývá, že královské obchůzky a objížděky mají vedle společných znaků, jež převažují, i mnoho regionálních zvláštností vázících se k danému území.

2.3.2 Dochované příklady svatodušních průvodů, objížděk a her

Mnohé ze svatodušních obřadů, objížděk a her zaznamenali různí autoři již v 19. století a my díky nim můžeme posoudit společné znaky či naopak odlišnosti těchto obyčejů na třech příkladech.

František Sušil ve své sbírce *Moravské národní písně s nápěvy do textu vřaděnými* vydané poprvé v roce 1835 zmiňuje obec Nětčice, kde se králem stal chasník, který za jízdy na koni získal věnec vysoko na holi připevněný. Jinde se králem ustanovil chlapec čtrnáctiletý z bohaté rodiny, jinde zas mladík do ženského kroje oblečený. Spolu s králem jelo na koni mnoho chasníčků. V jeho těsné blízkosti královna a královnice (také mladí muži v ženském kroji). Všichni měli za úkol chránit krále. Pokud byli přepadeni, bylo královou povinností udržet se na koni. Jestliže se mu to nepovedlo, byl zajat a musel být vyplacen. Spolu s touto družinou šel řečník, který mohl být starší.⁸⁶

Další zmínku nalezneme v díle Františka Bartoše *Moravský lid* vydaném v roce 1892. Popisuje prvky, které byly podle něj na celé Moravě podobné, ale v oblasti Moravského Slovenska byla podle něj jízda nejnádhernější. Na svatodušní neděli se mladíci vydali za starostou pro povolení hledat krále, obvykle z majetné rodiny. Po jeho vyprošení u rodičů stanovili dva pobočníky, tři vyslance, vyvolávače a výběrčí. V pondělí ráno po mši byli koně ozdobeni pentlemi a šátky, král se oděl do ženského kroje. Na jeho bílého koně byl místo sedla dán červený šátek. Poté vyjeli po dědině. Často se stávalo, že zamířili i do vesnic či měst okolních. Vždy si však vyžádali povolení u starosty. I zde tedy vyvolávali a vybírali dary – jídlo, pití, někdy i peníze. Z těchto věcí se večer v domě krále vystrojila hostina. Pokud se v dědině potkaly dva průvody, došlo k bitce. Když nebyl král ubráněn, musel být vyplacen ze svého zajetí.⁸⁷ Tento popis jízdy králů je velmi podobný její dnešní formě, jak ji známe hlavně z Vlčnova.⁸⁸

⁸⁵ Frolec, V. - Pavelčík, A. - Zemek, M., c.d., str. 24.

⁸⁶ Sušil, F., c.d., str. 689-690.

⁸⁷ Bartoš, F., c.d., str. 47-51.

⁸⁸ Viz kapitola 1.1.

V Čechách byly svatodušní královské obchůzky označovány jako např. hra na krále. Zprávu o nich nám zanechal i velikán české literatury a jeden z nejznámějších českých sběratelů lidových písní a pověstí – Karel Jaromír Erben. Ve své sbírce *Prostonárodní české písně a říkadla* píše o hře: „...způsob její nebyl nikoli všude jednotejný, nébrž každá skoro krajina užívala přitom svých zvláštních obřadných obyčejův.“⁸⁹ Svržení starého krále bylo dle Erbena podobné. Král byl buď utopen, nebo sťat. Ze slámy byla vytvořena figurína, která byla vyvlečena na návěs k rybníku či k potoku a vhozena do vody. Stínání bylo také pouze symbolické. Králi byla nasazena „koruna“ z dřevěné kůry a dřevěným mečem byla sťata. Nový král byl volen různými způsoby v různých krajích. Na Bydžovsku a Hradecku se jím stal pasáček, který první vyhnal na smluvené místo své stádo. Velkou motivací bylo i nebýt poslední, protože poslední pasák byl peciválem a „...musil z pokuty žábu odřít a na holi nastrčenou za ostatními nositi, když přitáhše s pole, nového krále s hudbou dům od domu vodili a dary sbírali.“⁹⁰ V jižních krajích si selští chlapi zvolili krále a oblečení v brněních z kůry chodili dům od domu, aby byli obdarováni. V Budějovickém kraji prováděli chlapi tuto hru na koních. Přijeli k potoku, kde králi srazili z hlavy „korunu“ z kůry. Ten si pro ni skočil do potoka a několikrát se s ní polil. Ostatní po něm hodili své dřevěné meče. Král je pochytil a zahodil na špatně dostupné místo. Rychle nasedl na svého koně a uháněl na smluvené místo. Pokud na něm byl dřív než některý z ostatních hochů, dostal odměnu, když se mu to nepodařilo, dostalo se mu pouze posměchu. Poté se všichni převlékli a společně s hudbou jezdili po vsi a u stavení zpívali. Co dostali jako dar, potom prodali a o peníze se rozdělili. Když obešli všechny domy, zastavili se na návsi a řečník začal vyvolávat posměšné rýmy na místní obyvatele.⁹¹

2.3.3 Postava krále

Král byl a dodnes je ve všech formách jízdy králů postavou, na kterou se soustředila největší pozornost. Zatímco při královských hrách byl stejného věku jako ostatní účastníci. U jízdy králů, kde byl volen, se jednalo o mladšího chlapce od osmi do patnácti let.

Zvolení králem bylo velkou poctou, nejen pro mladíka, ale také pro jeho rodinu. Vždy se jednalo o rodinu váženou s větším hospodářstvím. Musela být

⁸⁹ Erben, K. J.: *Prostonárodní české písně a říkadla*. Praha: Evropský literární klub, 1937, str. 66.

⁹⁰ Erben, K. J.: c.d., str. 67.

⁹¹ Erben, K. J.: c.d., str. 67.

schopna zajistit hostinu pro všechny účastníky jízdy po jejím skončení. Toto platilo hlavně pro oblasti moravské. Král byl oslavován, ale musel po celou dobu udržet vážnost a důstojnost, která k této pozici patřila. Nesměl se smát, nesměl mluvit. Jeho role byla pasivní. Na Slovácku a Hané musel mít po celou dobu jízdy ruce v bok a nesměl se bránit, pokud byla jeho družina přepadena jinou skupinou. Když byl zajat, musel být draho vykoupen.

Samotná volba krále probíhala mnoha způsoby. Formou soutěže, kdy se stal králem ten, který jako první vyhnal dobytek na pastvu. Na Luhačovicku bylo toto nazýváno soutěží *ránostajů*. Věřilo se totiž, že kdo první vstane a vyžene dobytek na pastvu, bude se jeho dobytek celou sezónu lépe pást a dávat větší užitek. Tomu, jenž dorazil na pastvu poslední, se na Moravě říkalo záprtek, v Čechách lenoch. Další variantou soutěže bylo jezdecké umění, ve kterém si musel chlapec vybojovat hodnost krále. Jednalo se např. o závod na koních, při němž musel být chycen věnec z vrbového proutí zavěšený na žerdí či šátek nebo májka.⁹² Neobvyklou byla také volba hlasováním mužské chasy formou losování pomocí dřívěk různě dlouhých.⁹³

Václav Frolec se domníval, že název, který se užíval pro obřady ještě v 19. století, a to *hledat krále*, mohl souviset s volbou krále. Slovo hledat interpretoval jako vyhledat, tedy volit krále, což bylo spojováno s organizací mládeže o svatodušních svátcích. Stejně tak volbu krále mohlo vyjadřovat spojení *honit krále*, které bylo užíváno spíše v Čechách u her konaných na svatodušní pondělí.⁹⁴

2.3.4 Královská družina

Královský doprovod tvořili chlapci z vesnice v počtu deseti až třiceti jezdců. Měli přesně určené funkce, do kterých byli zvoleni mužskou chasou nebo radou pacholků. Na Moravě byli v družině vždy dva pobočníci (pážata), vyslanci (ministři), vyvolávači (hlasatelé), výběřčí (vyběrači), praporečníci a někdy i trubači. V čele průvodu jel praporečník s trubači. Za nimi vyvolávači, vyslanci a král s pobočníky. Celý průvod uzavírali výběřčí. Pokud družina přejížděla do jiné vsi, v čele byli vždy vyslanci. Řazení průvodu se mohlo místně lišit, vždy záviselo na místních zvycích a formě obřadu.⁹⁵

⁹² Frolec, V. - Pavelčík, A. - Zemek, M., c.d., str. 23 - 25.

⁹³ Zíbrt, Č., c.d., str. 332.

⁹⁴ Frolec, V. - Pavelčík, A. - Zemek, M., c.d., str. 46.

⁹⁵ Frolec, V. - Pavelčík, A. - Zemek, M., c.d., str. 26.

V českých krajích bylo složení účastníků pestřejší a častěji se měnilo. „*Ve vesnicích okolo Českých Budějovic vystupovali král a králka, pištcí, provolávači, vystrojená mužská chasa s hudci, kněz (plampač) a rychtář (soudce) jako královi pobočníci, písař, kat (dřič, širic (sluha, rybníkář), praporečník... Za ním jde hudba a ostatní mládenci.*“⁹⁶ Řazení těchto funkcí bylo opět velmi často místně proměnné, mnohdy přibyla řada dalších jako např. družičky.

2.3.5 Vyvolávači

Výsadní postavení v královských družinách měli vyvolávači. Jejich hlavním úkolem bylo zprostředkování komunikace mezi účastníky jízdy či hry a ostatními přihlížejícími. Podle Václava Frolce: „*Udávali slovní formu obřadní mluvě královských obchůzek a objížděk, která byla srozumitelná vesnickému kolektivu a již každý jednotlivý jeho člen rozuměl.*“⁹⁷ Byli také mluvčími mládeže, která měla na starost celou organizaci akce.

Museli být velmi dobrými jezdci, aby byli schopní obratné jízdy mezi diváky a také pohybu mezi domy. Krom toho bylo nutno zvládat řečnické a herecké umění. Museli zaujmout diváka odkudkoli, kde se zrovna nacházeli. U královských her si řečník velmi často stoupal na stůl, židli či vylezl na strom na návsi. Mnohdy zacházeli společně s králem i do jednotlivých stavení, kde pozdravili domácí úklonem nebo třeba na Hané smeknutím klobouku. Pokud však měli pozdravit společensky výše postavené osoby jako starostu, hejtmana nebo dokonce majitele panství, vzdávali poctu tasaním šavlí.⁹⁸

V Čechách bylo vyvolávání na návsi, která byla ozdobena májkami se stuhami, doprovázeno hlasitým troubením na roh, zvoněním zvonků, práskáním bičem, vyhráváním kolovrátku. Do toho všeho byl slyšet zvuk koňských kopyt a rolniček, jež byly upevněné na hlavách koní.

Vyvolávání, provolávání či dávání jmen, bylo typickým prvkem společným pro všechny královské obřady a také jejich nejvýraznějším projevem. Funkci vyvolávače v sobě skrývala i pozice vyslance. Umění vést správný dialog bylo důležité i při žádosti o povolení u starosty obce v moravské části českých zemí.⁹⁹

⁹⁶ Frolec, V. - Pavelčík, A. - Zemek, M., c.d., str. 26.

⁹⁷ Frolec, V. - Pavelčík, A. - Zemek, M., c.d., str. 26.

⁹⁸ Frolec, V. - Pavelčík, A. - Zemek, M., c.d., str. 27.

⁹⁹ Frolec, V. - Pavelčík, A. - Zemek, M., c.d., str. 27.

Texty vyvolávek bychom mohli rozdělit na ustálené a proměnlivé. Ustálené byly typické pro daný region a měnily se pouze nepatrně a jejich forma se např. na Slovácku dochovala až do dnešních dní. Vztahovaly se k žádosti o dar, která měla ovlivnit hospodáře či hospodyni a zároveň jim popřát zdraví a zdar v hospodářství.¹⁰⁰ Jednalo se tedy o prosbu, kompliment a přání v pár verších.

Nezůstávalo však pouze u ustálených spojení. Vyvolávači se snažili sami reagovat na aktuální situaci a osobu, kterou žádali o dar. Zde mohli prokázat své umění. I když verše povětšinou začínaly obvyklým spojením, pokračovaly chválou či naopak kritikou, přáními, která jezdce v tu chvíli napadla. Kritika byla vztahována k lidským vlastnostem – nedostatkům, hospodářství atd. V podstatě byla zaměřena na vše, co nebylo v souladu s kolektivně uznávanou morálkou. Tato slova však mohli pronášet jen vyvolávači, od kterých byla vždy přijata, protože byla součástí obřadu. Nejednalo se tedy o pomluvy. Pokud byl jezdce obdarován, prohodil děkovný verš.¹⁰¹

Jezdci se na vyvolávání vždy pečlivě připravovali a to velmi tajně. Pokud chtěl někdo vyzvědět obsah předem, byl odkázán na poslech při samotné jízdě. *„Vyvolávání o královských obchůzkách a objížďkách bylo jednou z forem tradicí uchovávané a kolektivem vesnice respektované sociální kontroly a kritiky, které se zvláště nápadně projevovaly a uplatňovaly právě ve svatodušních svátcích.“*¹⁰² Vyvolávání vyjadřovalo obecné mínění reprezentované chasou, jež bylo tlumočeno skrze ústa vyvolávače. Bylo tedy v souladu s kolektivním názorem všech obyvatel obce, ať už se jednalo o pozitivní či negativní slova. Obsah vyvolávek adresovaný pro konkrétní stavení či osobu, nenechával nikoho lhostejným. Přihlízející lidé reagovali posměšně či pochvalně. Ačkoli byla některá slova velmi kritická, nikdy nechtěla ublížit. Vesnickým obyvatelstvem byla chápána a přijímána. *„Patřila k oněm projevům tradice, které napomáhaly regulovat každodenní život lokálního společenství.“*¹⁰³

¹⁰⁰ Frolec, V. - Pavelčík, A. - Zemek, M., c.d., str. 28-32.

¹⁰¹ Frolec, V. - Pavelčík, A. - Zemek, M., c.d., str. 32-36.

¹⁰² Frolec, V. - Pavelčík, A. - Zemek, M., c.d., str. 37.

¹⁰³ Frolec, V. - Pavelčík, A. - Zemek, M., c.d., str. 37.

2.3.6 Obdarovávání

Dary, kterými byli odměňováni jezdci za své umění, byly projevem kvality sousedského soužití, neměly tedy jen svou ekonomickou hodnotu. V podstatě upevňovaly vztahy mezi obyvateli obce. Samozřejmě měl na obdarovávání vliv i strach z pomluv nebo u děvčat strach z nezájmu mládenců.¹⁰⁴

Účastníci průvodu dostávaly peníze, potraviny – slaninu, vejce, uzené maso, klobásy, chléb, vdolečky, máslo, sýr. Zvykem byl i přípitek nebo vyzvání k tanci. Nasbíraný finanční obnos většinou sloužil k uhrazení výdajů za celou jízdu. Tedy za hudbu, výzdobu atd. Z potravin byla k večeru vystrojena velká hostina.

2.3.7 Oděv a doplňky

Důležitou formou komunikace a vyjádření účastníků průvodu byl i jejich oděv. Podle Václava Frolce: „*Některé jeho složky měly znakový, obřadní význam, jiné charakter divadelního kostýmu typizujícího jednotlivé postavy (tak tomu bylo především u hry na krále).*“¹⁰⁵ Podoba šatu záležela na regionu a jeho tradicích.

O oděvu ve slováckém regionu se zmiňuje František Bartoš. Dle jeho pozorování, které uskutečnil na přelomu 80. a 90. let 19. století, měli všichni jezdci ženský kroj. Jejich funkce byly rozlišeny různými specifiky v jeho úpravě. Král měl na hlavě věnec z kvítí a byl přepásán dvěma červenými stuhami. Pobočníci měli také šerpy a hlavy měli pokryté pentlemi. U vyslanců byl červený šátek pokrývkou hlavy, výběrčí jej měli kolem pasu.¹⁰⁶ Tyto Bartošovy informace jsou poněkud matoucí. Dle fotografií pořízených po roce 1890 měl ženský kroj pouze král a jeho pobočníci, ostatní jezdci jsou oděni do svátečních mužských krojů, které jsou ještě doplněny šerpami křížem přes hrud' a záda. Toto ustrojení je v menších úpravách dodržováno na Slovácku až dodnes. Co se týká Bartošových informací, mohlo se jednat o nepřesnost, lokální zvyk nebo pouze tradici, která se od doby, kdy ji autor zaznamenal, změnila.

Dle dochovaných zmínek Františka Sušila bylo na Hané více způsobů strojení. Král byl v některých částech kraje oblečen do ženského kroje. V jiných měl na sobě čistě bílý šat pouze s korunou ze „zlatého plíšku“. Ostatní jezdci byli ustrojeni jako vojáci či kyrysaři nebo na sobě měli starý kroj.¹⁰⁷ V pozdějším

¹⁰⁴ Frolec, V. - Pavelčík, A. - Zemek, M., c.d., str. 37.

¹⁰⁵ Frolec, V. - Pavelčík, A. - Zemek, M., c.d., str. 38.

¹⁰⁶ Bartoš, F., c.d., str. 48.

¹⁰⁷ Frolec, V. - Pavelčík, A. - Zemek, M., c.d., str. 39.

popisu, který uvádí ve své knize Čeněk Zíbrt, byl král oděn v bílém ženském kroji, kolem pasu červenou stuhou a korunou z pentlí na hlavě. Ostatní jezdci byli v slavnostním kroji. Někde měli na sobě také šerpu, v tom případě měl král dvě.¹⁰⁸

Ve Slezsku byli všichni účastníci oblékáni do svátečního kroje. Obřadní charakter jim dodávala pouze výzdoba z přírodního a papírového materiálu.¹⁰⁹

Zcela jiné bylo ustrojení účastníků her v jižních Čechách. Zhotovovali si brnění ze smrkové kůry. Na hlavách měli čepice z kůry s vysokým chocholem. Byly ještě zdobeny lučním kvítím. V některých částech kraje měl na sobě král a případně i královna bílý šat na znak nevinnosti. Okrášlení byli pentlemi, fábory, růžemi nebo jinými květinami. Mohli být také ovinuti věnci nebo ratolestmi. Na hlavě opět čepice z kůry březové nebo jedlové anebo z pozlaceného papíru.¹¹⁰

Jak jsem se již výše zmiňovala, účastníci her v jižních Čechách měli spoustu specifických funkcí. Těmto funkcím odpovídal i jejich oděv. Např. kněz byl oblečen do bílé košile a na hlavě měl čepici ze smrkové kůry se dvěma rohy nad ušima ozdobenou kvítím a pentlemi, stejně jako pobočníci. Rychtář měl na sobě černý šat a trojhranný klobouk ze smrku. Kat byl naopak celý v červeném, musel mít vyhrnuté rukávy a dvourohý klobouk. Sluha měl oblečení snad nejzajímavější. Kromě bílé haleny a čepice měl na jedné noze červenou punčochu a vysoký střevec, na druhé vysokou botu až po koleno. Oproti katovi a sluhovi byl praporečník opentlen stuhami a ozdoben kvítím připevněným na bílém šatu. Na hlavě měl opět kůrový klobouk.¹¹¹

V severovýchodních Čechách nebylo oblečení rozdílné od jiných svátečních dnů. Účastníci byli oblečeni do tehdy běžné dobové módy. Rozdíl byl pouze v pokrývce hlavy. Král a královna měli věnec, z něhož vyčnívaly čtyři proutky nahoře svázané a obmotané myrtou.

Kraj západočeský byl typický dvojím oblečením v průběhu oslav. Při občůzkách po staveních měli všichni sváteční kroj s modrou kazajkou a žlutými koženými kalhotami. Po návratu domů se však převlékli do oděvů ze stromové kůry ozdobenými pentlemi a kvítím.¹¹²

¹⁰⁸ Zíbrt, Č., c.d., str. 329-330.

¹⁰⁹ Frolec, V. - Pavelčík, A. - Zemek, M., c.d., str. 39.

¹¹⁰ Frolec, V. - Pavelčík, A. - Zemek, M., c.d., str. 40.

¹¹¹ Frolec, V. - Pavelčík, A. - Zemek, M., c.d., str. 39 – 40.

¹¹² Frolec, V. - Pavelčík, A. - Zemek, M., c.d., str. 40.

Kromě oděvu byly velmi důležitým prvkem výzdoby různé doplňky, které měly také svůj symbolický charakter. Např. na Slovácku a Hané bylo zvykem vkládat králi do úst růži na znak jeho mlčenlivosti. Tato tradice nebyla rozšířena po celé Hané, ale na Slovácku je dodržována až do dnešní doby. Další typickou rekvizitou byla šavle nebo meč. Ozdobené pentlemi je měli za pasem či tasené královi pobočníci, někdy i ostatní jezdci, výjimečně i král. Jednou z nejvýraznějších rekvizit byla zeleň a kvítí. V Čechách používaná hojně při zdobení oděvu a pokrývek hlavy. Dalším velmi výrazným doplňkem byla májka, nejspíše přenesená na letnice z doby předvelikonoční. V Čechách ji v některých regionech nosil král, dnes ji s sebou vozí jezdci. Stejně důležitým byl a dodnes je prapor. Dříve byl zhotoven z barevných šátků nebo ozdoben pentlemi v moravských barvách, po roce 1918 se objevovaly prapory československého státu.¹¹³

2.3.8 Úprava a výzdoba koní

Zvláště obřadní efekt dodávala královským objíždčkám výzdoba koní. Koňská hříva a ocas se zaplétaly s pentlemi. Na konci hřívy byla zavěšena rolnička nebo zvoneček. Postroj koně byl pečlivě vyleštěn. Pod sedlo se pokládal barevný šátek, v některých částech moravského regionu bílá plachta zdobená růžemi. Za sedlem byly věnečky z rozmarýnu. Bylo zvykem, že král měl osedlaného bílého koně stejně jako jeho pobočníci. Toto však nemuselo být vždy dodrženo, protože bílých koňů nemusel být dostatek k zapůjčení. Ostatní jezdci usedali na vraníky.

Bohaté zdobení koní, jak je známe dnes, bychom v dřívějších dobách nenašli. Výroba papírových růží začala až v době první republiky. Přezdobení, pod kterým někdy těžko najdete koně je prvkem typickým až od konce druhé světové války. Obzvláště výrazné je u jízdy vlčnovské a hlucké. Tyto dvě obce se do dnešního dne předhánějí v množství a kráse vyrobených růží a jiných papírových ozdob.¹¹⁴ I když se Hlučané pořád snaží zdůraznit především krásu koně.

¹¹³ Frolec, V. - Pavelčík, A. - Zemek, M., c.d., str. 41.

¹¹⁴ Frolec, V. - Pavelčík, A. - Zemek, M., c.d., str. 41.

2.4 Interpretace jízdy králů Jožou Uprkou

Joža Uprka (26. října 1861 – 12. ledna 1940) byl moravským malířem, jehož dílo je bytostně spjato s rodným Slováckem. Už za pobytu na akademii v Praze a Mnichově si předsevzal, že bude malovat domov. Byl spjat s rodným krajem a jeho každodenním životem, jenž zachycoval ve svých dílech. Námětem mu byly roční proměny, slavnosti, zvyky a lidové kroje.¹¹⁵

Mimořádně ho zaujala jízda králů. Tento obyčej dobře znal ze své rodné obce Kněždub, ale i přesto se rozhodl sjezdit celý kraj a prohlédnout si i jiné jízdy. Nejvíce ho zaujala svou pestrostí jízda vlčnovská.¹¹⁶ A tak začal dojíždět do Vlčnova a vytvářel studie postav a skupin z Vlčnova. Pro uskutečnění svého záměru, tj. namalování velkého plátna, však potřeboval ateliér. Proto se na čas nastěhoval k Zemkům do č.p. 109 a jako ateliér mu sloužila stodola u Pavelčíků, která stála o pár domů dále.¹¹⁷

Mistr to zpočátku v obci neměl jednoduché. Malířská práce nebyla pro místní ničím záslužným, obzvláště pak, když mistr pořád jen něco skicoval a dle jejich názoru pořádně nemaloval. Neustále chodil po vesnici, aby mu nic neušlo a vytvářel náčrtky. Ovšem Joža Uprka znal mentalitu vesničanů a věděl, jak na ně. Když bylo na polích a loukách pilno, klidně vzal do ruky kosu a sedlákům pomohl. Tím si u nich získal obdiv, pochopení a také účast na své práci. Místní chlapce si získal u muziky, když si s nimi zatančil nebo jim poručil pivo. Tak byli ochotni i ve všední den po práci nebo o poledni postát malíři modelem a třeba i s koňmi. S děvčaty a ženami neměl malíř takové obtíže. Ty táhla ke stodole zvědavost.¹¹⁸

Pro Uprku bylo velmi důležité seznámit se s pohybem svátečně nastrojených Vlčnovjanů a opentlených koní. Poté, co vše nastudoval, kreslil na velké bílé balicí papíry úhlem jezdce na koních a přihlížející diváky.¹¹⁹ Práce na jízdě králů vyžadovala několikaleté úsilí, jehož výsledkem byly dva obrazy, které jsou autorem datovány do roku 1897. Dle Metoděje Zemka považují kritici první z obrazů za starší¹²⁰, protože jeho formát, kompozice i technické provedení je odlišné. Jedná

¹¹⁵ Frolec, V. - Pavelčík, A. - Zemek, M., c.d., str. 82.

¹¹⁶ Frolec, V. - Pavelčík, A. - Zemek, M., c.d., str. 82.

¹¹⁷ Jilík, J., c. d., str. 83.

¹¹⁸ Jilík, J., c. d., str. 82 – 85.

¹¹⁹ Jilík, J., c. d., str. 83 – 86.

¹²⁰ Datují ho do roku 1894.

se o realistické dílo. Oproti tomu údajně mladší verze je impresionistická¹²¹.¹²² Toto rozlišení obou verzí *Jízdy králů* prezentované Metodějem Zemkem jsem si chtěla potvrdit z nejnovější publikace *Joža Uprka (1861–1940) - Evropan slováckého venkova*¹²³ zabývající se jeho životem a dílem, jež vznikla při příležitosti výstavy konané v roce 2011 až 2012. Zde se však díla nerozlišují a zmiňována je pouze známější a monumentálnější verze (impresionistická), jíž se Uprka snažil zachytit jev, který měl přispět k uchování slováckého venkova v jeho tradiční podobě.¹²⁴

Když Joža Uprka vystavil své dílo v galerii U Topičů v Praze, stanuli návštěvníci před dílem více než tři metry širokým a dva metry vysokým. Jejich údiv však nevyvolávala jen velikost obrazu. Zaujal je i samotný výjev, který mohl v Praze spatřit pouze na Národopisné výstavě konané v roce 1895. Dílo vzbudilo velký zájem nejen v akademických kruzích, protože se jedná o jedno z nejvíce uznávaných a nejslavnějších děl Joži Uprky, ale také mezi sběrateli, badateli, milovníky lidových zvyků, písní a tanců. A tak jízda králů začala přesahovat hranice obce a přitahovat návštěvníky z jiných krajů, zejména českých. Samozřejmě nemůžeme tvrdit, že jen zásluhou Joži Uprky, začala jízda předvádět své umění i v jiných vzdálených regionech. O rostoucí popularitu jízdy králů se značnou měrou zasloužilo celé národopisné hnutí, které sílilo již od poloviny 19. století a vyvrcholilo výše zmiňovanou Národopisnou výstavou v Praze. I přesto nemůžeme věhlasnému malíři upřít, že jeho dílo se stalo, řečeno současnou terminologií, marketingovým počinem, jenž jízdu králů zviditelnil.¹²⁵

Můžeme tedy říct, že Joža Uprka se nezapsal svým mimořádným dílem jen do dějin umění naší země, ale také do lidové kultury, kterou tak věrně zvěčňoval ve svých dílech. Zachytil jízdu králů na sklonku 19. století a jeho práce je pro nás cenným pramenem, z něhož se můžeme dozvědět mnohé o její podobě. Ve 20. století však jízda prošla proměnou, zvláště pokud se týká zdobení koní, pentlení a honosnosti celé akce, která bude zachycena v následující kapitole.

¹²¹ Viz Obrazová příloha č. 1.

¹²² Frolec, V.-Pavelčík, A.-Zemek, M.: *Jízda králů*. Praha: TEPS, 1990, str. 19.

¹²³ Musilová, H. – a kol.: *Joža Uprka (1861-1940). Evropan slováckého venkova*. Praha: Národní galerie v Praze, 2011.

¹²⁴ Musilová, H., c.d., str. 96.

¹²⁵ Srov. Frolec, V. - Pavelčík, A. - Zemek, M., c.d., str. 62 – 64; Jilík, J., c. d., str. 78 – 87.

2.5 Dnešní podoba jízdy králů

Podobu dnešní jízdy králů reprezentují již pouze čtyři obce na Slovácku – Vlčnov, Hluk, Kunovice a Skoronice. A všechny tyto jízdy byly zapsány v roce 2011 do *Reprezentativního seznamu nemateriálního kulturního dědictví lidstva*.¹²⁶

Obyčej má ve všech těchto obcích shodný scénář a prvky. Pokud se některé liší, bylo to způsobeno zejména vývojem v průběhu 20. století nebo podmínkami, které jsou pro dodržování tohoto zvyku vytvářeny. Důležitá je též četnost konání.

Podoba dnešní formy jízdy králů začala vznikat po druhé světové válce, kdy vyvstal velký zájem o tradiční lidovou kulturu. Četné slavnosti, na nichž byly prezentovány lidové písně a tance a také zvyky a obřady přispěly i k obnově jízdy králů, tam kde bylo její pořádání přerušeno, anebo k proměně formy jejího konání. Někdejší obřadní objíždky ztratily závazný charakter a proměnily se ve slavnosti, k nimž byly připojeny také další folklórně laděné akce, hlavně vystoupení folklórních skupin a souborů lidových písní a tanců. Tyto slavnosti už nebyly pouze záležitostí vesnice, ale jejich propagace měla přilákat návštěvníky ze vzdálených míst. V této době byla jízda obnovena nejen ve výše zmíněných obcích, kde se jezdí dodnes, ale také např. v Mařaticích, Mistřicích, Podolí, Zlechově, Tupesích, Hroznové Lhotě, Kněžpoli atd. V nich se však tento zvyk neudržel, ani když se stal součástí slavností.¹²⁷

2.5.1 Jízda králů ve Vlčnově

Nejstarší potvrzená zpráva o jízdě králů ve Vlčnově pochází z roku 1808.¹²⁸ Každý rok byla pořádána na letnice. Původně se jezdila vždy na svatodušní pondělí, po roce 1953 na svatodušní neděli. Dnes je termín neměnný a stanovený na poslední květnovou neděli.¹²⁹

Většina dříve stanovených pravidel je dodnes zachovávána. Účastnit se jízdy po boku krále má povoleno pouze chlapec, který dosáhl dospělosti, tedy věku, kdy

¹²⁶ UNESCO – Culture – Intangible Heritage - Ride of the Kings in the south-east of the Czech Republic [online], [cit. 2013-04-06]. Dostupné z World Wide Web: <<http://www.unesco.org/culture/ich/index.php?lg=en&pg=00011&RL=00564#identification>>.

¹²⁷ Frolec, V. - Pavelčík, A. - Zemek, M., c.d., str. 64 – 65.

¹²⁸ Jilík, J.: *Rebelové proti všednosti*. Velehrad: Ottobre 12, 2003, str. 32.

¹²⁹ Klub sportu a kultury Vlčnov [online]. c2013, poslední aktualizace 12.5.2010 [cit. 2013-02-18]. Dostupné z World Wide Web: <http://kskvlcnov.cz/?page_id=42>.

mohl být odveden na vojnu. Odvedenci jsou nazýváni rekruti, v místním dialektu legrúti. Jsou to muži narození v jednom roce, vyjma krále, který je mladší.

Dle tradice musí být králem chlapec ve věku 10 – 15 let a musí být panic. Vybírán je samotnými legrúty, kteří si vždy vytipují několik kandidátů, u jejichž rodičů poté žádají o svolení zvolit jejich syna králem. Vzhledem k tomu, že se vždy jednalo a o poměrně nákladnou činnost, byl král vybírán ze sedláckých rodin. Ovšem i přesto byla možnost mít v rodině krále málokdy odmítána kvůli vysoké prestiži, kterou sebou nesla. Je povinností královské rodiny vystrojit hostinu pro celou družinu po skončení objížděky.

Původní objížděku měla vždy na starost skupina legrútů. V průběhu 2. poloviny 20. století se však stala součástí národopisných slavností a její organizace se přesunula na obec, zájmové organizace (hlavně Klub sportu a kultury) a obyvatele vesnice, kteří dodnes ovládají potřebná řemesla. Velmi důležitou součástí příprav na jízdu, jež zabere mnoho zimních dní, je tvorba papírových ozdob a růží na koně. Původním materiálem na výrobu byly textilní vyšívané stuhy, které však přestaly být používány ve 30. letech 20. století, kdy převládl papír. Tato výroba je však také společenskou událostí. Ženy, dodnes ovládající techniku výroby, instruují ostatní při vytváření různých květů, růží i vystřižovaných a skládaných ozdob. Vzhledem k tomu, že samotná tato tvorba je velmi komplikovaná a po desítky let stejná, je předávána z generace na generaci v rodinách nositelek této tradice, aby nedošlo k jejímu zániku. Hostitelkami těchto schůzek bývají matky jezdců či matka krále, které mají také povinnost pohostit všechny příchozí.

S dostatečným předstihem musí být prováděna také příprava krojových součástí. Každý jezdec potřebuje mít vyprány a nažehleny košile, král a jeho dva pobočníci řádně připravený ženský kroj. Tyto úkony mají na starost specializované švadleny, které jsou znalkyněmi starodávných postupů a technik při manipulaci s kroji.

První představení krále probíhá vždy poslední sobotu v lednu na tradičním krojovaném plese. Kromě krále je prezentován také celý ročník budoucí královské družiny. Od této chvíle tráví celý kolektiv následující čas společně. Navštěvují taneční zábavy, jednu si dokonce sami uspořádají. O Velikonocích chodí po tradiční „mrskače“, před kterou společnými silami vyrobí pomlázku – dle místního

dialektu „kančúch“. I s králem poté obejdou všechna děvčata ze svého ročníku, přičemž obchůzku začínají v domě budoucího krále.

Další akcí celé skupiny je stavba máje. Jedná se o zvyk dodržovaný po staletí ve střední Evropě včetně České republiky. Uříznutá a ozdobená vrchní část jehličnatého stromu, je připevněna na dlouhý kmen a postavena uprostřed náměstí či návsi. Celá příprava a stavba je společnou prací legrútů a děvčat z jejich ročníku, které krásí vršek májky. Máj je vždy staven poslední dubnový večer. Úkolem odvedenců je noční strážení máje, protože velmi často dochází k jeho podříznutí přespolními chlapci. To je však velká potupa.

Poměrně novou tradicí se stalo předávání vlády krále loňského tomu novému, konané v předvečer samotné jízdy. Program je spjat s historií posledních 20 let a jeho úkolem je bližší seznámení návštěvníků jízdy s králem. Do obce se každoročně sjíždí tisíce návštěvníků, kteří již tuto tradici příliš neznají kvůli jejímu postupnému zániku. Proto byl vytvořen nový program, který se však stal trvalou součástí jízdy. Neúčastní se jej však jenom legrúti a král, ale také děvčata z ročníku, pro něž je tato účast symbolickým obřadem dospělosti. Samotné předání vlády pak probíhá velmi slavnostně. Starý král předá tomu novému korunu a ten musí odříkat slavnostní slib¹³⁰.¹³¹ Předávání královské koruny nemá oporu v tradici. Vznikl pouze jako lákadlo návštěvníků jízdy králů do obce již v předvečer jejího konání.¹³²

Po všech těchto tradičně dodržovaných zvyklostech, následuje samotná jízda králů v poslední květnovou neděli. Ráno se koná mše svatá v místním kostele sv. Jakuba. Účastní se jí celá družina včetně krále doposud oblečeného v chlapeckém kroji a samozřejmě také děvčata z ročníku. Mše je sloužena právě za jejich ročník. Z kostela se vydává celá skupina za starostou, od kterého bylo dříve nutno získat povolení ke konání jízdy. Poté se členové družiny rozcházejí do svých domovů, aby učinili poslední přípravy.

Již od brzkého rána se zdobí koně. Jedná se o velmi specifickou činnost vyžadující odborné znalosti. Je nutné vědět, jak s ozdobami zacházet a kde jich kolik připevnit. Jak jsem se již zmínila, dříve textilní mašle byly z finančních důvodů nahrazeny papírovými, jejichž výroba probíhá v zimních měsících.

¹³⁰ Viz textová příloha č. 1.

¹³¹ Nominační dokumentace pro zápis jízdy králů do Seznamu nemateriálních statků tradiční a lidové kultury České republiky [online]. c2008, [cit. 2013-02-18]. Dostupné z World Wide Web: <http://www.nulk.cz/files/narodni_seznam/Nominaace_narodni_seznam_jizdy_kralu.pdf>.

¹³² Jílk, J., c. d., str. 40.

„Papírové růže...jsou navázány na popruhy a tři železná kola, které tvoří základ koňské parády. Na koně se nejdříve položí starší červený krojový šátek – tzv. turecký, na něj se dají třmeny, někdy také sedlo. Mnoho jezdců jezdí však bez sedla. K šátku ještě podloženému dekou se v zadní části přišijí tři k sobě přivázaná kola s navázanými papírovými růžemi a dalšími ozdobami z krepového papíru. Hřívu koně je třeba zaplést do copů a přivázat k ní popruh s růžemi a krepovými třásáky. Na postroj obepínající hrud' koně je připevněn další popruh, který nese růžičky a tzv. slámové závěsy, které jsou tvořené naskládaným papírem a prokládaný stébly slámy. Na konec je ozdobena hlava koně – mezi uši je umístěna velká tříbarevná růže a menší růžičky na ohlávku. V posledních letech se také ustálilo specifické zdobení hlavy koně, na kterém jede král – na čelo mezi uši se umísťuje věneček upletený z živé zeleně – barvínku“.¹³³

Na takto ozdobených koních¹³⁴ vyjíždějí chlapci k domu krále. Oblečení jsou ve slavnostním legrútském kroji, tj. v kordule – krojové vestě s růžovým šátkem v knoflíkové dírcce a klobouku s bílými kohoutími péry. Po usednutí na koně mají chlapci ve vysokých holinách zapřený praporec se zdobenou májkou.¹³⁵

U královského domu požádá jeden z družiny rodiče budoucího krále o svolení. Po jejich souhlasu nasedá mladý král na svého koně střežen dvěma pobočníky. Všichni tři jsou oblečeni do ženského kroje tj. rukávců, zadní a přední sukně, spodniček. Na hlavě mají tzv. korunu – klobouk s věnečkem z umělých květin lemovaný pentlemi, které zakrývají králův obličej. Povinností krále je po celou cestu mlčet, proto má v ústech růži. Kůň krále i pobočníků musí být dle tradice bělouš. Tato barva nevinnosti převládá i na jejich oděvu.

Od domu krále pokračuje družina na objížd'ku celou vesnicí. V čele je vlajkonoš, za ním vyvolávači, uprostřed skupiny král s pobočníky, tedy ústřední trojice, a za nimi opět vyvolávači a výběřčí. Dříve byli v čele průvodu dva hlasatelé, které dnes nahradil první jezdec, jenž po celou cestu hlásá stejnou vyvolávku¹³⁶. Ostatní vyvolávači vykřikují krátké verše namířené na konkrétní osobu, která pak dotyčného odmění menším peněžním obnosem zastrčeným do jezdcovy holiny nebo

¹³³ Nominační dokumentace pro zápis jízdy králů do Seznamu nemateriálních statků tradiční a lidové kultury České republiky [online]. c2008, [cit. 2013-02-18]. Dostupné z World Wide Web: <http://www.nulk.cz/files/narodni_seznam/Nominace_narodni_seznam_jizdy_kralu.pdf>.

¹³⁴ Viz obrazová příloha č. 2.

¹³⁵ Viz obrazová příloha č. 3.

¹³⁶ Viz textová příloha 2.

dřevěné pokladničky. Dříve byla finanční odměna méně obvyklá. Jednalo se spíše o dary hmotné – potraviny či alkohol. Typickým darem byla vejce či slanina, z nichž se později večer vyrábělo jídlo pro celou družinu.

Vyvolávky, které legrúti vykřikují, se dědí z generace na generaci¹³⁷. Ovšem i přesto je po jezdcích vyžadována velká míra improvizace, protože se musí být schopni přizpůsobit aktuální situaci a vytvořit vtipnou hlášku, která pasuje na konkrétní osobu.

Po několika hodinovém průvodu se jezdci odeberou k odpočinku do svých domovů. Poté se večer sejdou u krále, kde je uspořádána hostina. Koná se také zábava s muzikou, na kterou se později přesunou a která je oficiálním zakončením jízdy králů.

Ve Vlčnově se stala jízda v 60. letech 20. století součástí programu třídenní národopisné slavnosti, na níž je prezentována obec, ale také folklórní uskupení z celého kraje.¹³⁸

2.5.2 Jízda králů v Hluku

Jízda králů v Hluku je v písemných zmínkách zachycena poprvé v 60. letech 19. století jako svatodušní obchůzka. V obci se konala každoročně na svatodušní pondělí, proto nebyla pro obyvatele ničím výjimečným.

V době první republiky už nebyla funkce jízdy králů spojena jen s místní komunitou, ale stále více se projevovala funkce reprezentativní, která se projevovala mimo obec. Dokládají to účasti na různých slavnostech.¹³⁹

V této době se hlucká jízda králů objevuje na Slováckém dnu sokolských slavností 5. července 1922 v Uherském Hradišti. V roce 1925 společně s vlčnovskou šla jízda z Hluku v čele průvodu Národopisných svátků Moravy v Brně. Další společné představení, kdy Hlučané zajali vlčnovského krále, se uskutečnilo v roce 1928 v Praze na agrární slavnosti pořádané Republikánskou stranou.¹⁴⁰

¹³⁷ Viz textová příloha 3.

¹³⁸ Nominační dokumentace pro zápis jízdy králů do Seznamu nemateriálních statků tradiční a lidové kultury České republiky [online]. c2008, [cit. 2013-02-18]. Dostupné na World Wide Web: <http://www.nulk.cz/files/narodni_seznam/Nominace_narodni_seznam_jizdy_kralu.pdf>.

¹³⁹ Pavlicová, M: c.d., str. 104

¹⁴⁰ Pavlicová, M: c.d., str. 105.

Jízda králů se v obci jezdila do roku 1914 každoročně a tato tradice byla obnovena v roce 1920, kdy byly k vojenské službě odvedeny tři ročníky chlapců.¹⁴¹

Tradice jízdy králů byla přerušena v době protektorátu a obnovena byla v roce 1957. Roku 1965 rozhodl výbor Dolňáckých slavností lidových písní a tanců, že se bude jízda konat každé tři roky jako součást právě těchto národopisných slavností pořádaných počátkem července. Toto je dodržováno dodnes.¹⁴²

Účastníky jízdy jsou odvedenci, tzn. legrúti ve věku 18 let, stejně jako ve Vlčnově, v počtu 25 – 30 chlapců. Pokud se vyskytne početně slabší ročník, je nutno doplnit řady staršími účastníky. Vždy však musí být svobodní a pocházet z Hluku. Mládež se schází již půl roku dopředu, aby započala se všemi přípravami. Organizátorem celé akce je Městský úřad. Ale hlavním garantem je rodina Pospíškova, která tuto tradici chápe velmi prestižně, a proto dohlíží na všechny přípravy a průběh oslav spolu se svým organizačním týmem.¹⁴³

Nejdůležitější je pro všechny účastníky i organizátory výběr koní. Oproti ostatním obcím, kde se jízda králů pořádá, dbá Hluk pečlivě na um svých jezdců. Každý by měl umět svého koně ovládat bez pomoci průvodců. Na tuto dovednost jsou také velmi hrdí a považují ji za jednu z předností a odlišností své jízdy králů. Všichni jezdcí jsou povinni trénovat jízdu na koni minimálně dva měsíce dopředu.¹⁴⁴

S koňmi souvisí také jejich výzdoba, která je pro každou obec typická a připravovaná s velkým předstihem. V Hluku velmi dbají na zdůraznění krásy zvířete a nikdy nesmí být kůň přezdobený.¹⁴⁵ „*Na tělo se mu položí deka s bílou plachtou a sedlo. Popruhy okolo hlavy koně i po bocích jsou omotány zeleným krušpánkem a drobnými bílými květy. Jsou zde připevněny růže různých barev, které jsou vyrobeny z krepového papíru. V Hluku se vyrábí až 40 druhů těchto růží. Do spletených žíní na krku jsou připevněny tzv. slovácké pentle (mašle s lidovými motivy), které mohou být dlouhé jen tak, aby bylo vidět nohy koně. Někdy se zde připevňuje i malý zvoneček nebo rolnička, ale jen sporadicky, neboť jejich zvuk*

¹⁴¹ Pavlicová, M: c.d., str. 107.

¹⁴² Město Hluk. Jízda králů a Dolňácké slavnosti písní a tanců [online]. c2009, poslední aktualizace 25.3.2013 [cit. 2013-02-18]. Dostupné na World Wide Web: <<http://www.mestohluk.cz/doc/1838/>>.

¹⁴³ Nominační dokumentace pro zápis jízdy králů do Seznamu nemateriálních statků tradiční a lidové kultury České republiky [online]. c2008, [cit. 2013-02-18]. Dostupné na World Wide Web: <http://www.nulk.cz/files/narodni_seznam/Nominace_narodni_seznam_jizdy_kralu.pdf>.

¹⁴⁴ Tamtéž.

¹⁴⁵ Viz Obrazová příloha č. 5.

koně plaší. Nejvýznamnější ozdobou je velké papírové srdce, které se připevňuje koni na hrud'. Dle hlucké kroniky měla tato srdce představovat erby jednotlivých šlechtických rodů, které se zúčastnili bitvy na Luckém poli¹⁴⁶ „¹⁴⁷

Hlucký král ve věku 12 let, je vybírán obdobně jako ve Vlčnově. Z finančních důvodů byl dříve vybírán ze selských rodin. Dnes se velmi často jedná o syna jednoho z organizátorů.

V den konání jízdy se v brzkých ranních hodinách schází jezdci u tvrze a spolu s dechovou hudbou se přesunou k domu krále, kde hlavní vyvolávač požádá rodiče o svolení. Král je opět oblečen do ženského kroje stejně jako pobočníci. Jeho kůň (dříve bílý, dnes to není podmínkou) je pomocí otěží svázan do trojspěží spolu s jeho pážaty – ochránci. Král bývá také k sedlu přivázan. Ostatní jezdci jsou oděni do mužských svátečních krojů s kosárkem (péro z kohouta) na beranici na znamení svobodného stavu. Každý z nich má v holínce zasunutou červenou žerd' na konci s tureckým šátkem, ratolestí, pentlí a růží.¹⁴⁸

Jezdci jsou tradičně řazeni v průvodu – čtyři vepředu a vzadu, dva po stranách trojspěží. V tomto seskupení projdou slavobránou a namíří k městskému úřadu, kde požádají starostu o svolení k jízdě.¹⁴⁹ Starosta pronese tradiční ponaučení a následně hlavní vyvolávač pozdraví přítomné diváky, králi je vložena do úst růže a průvod se rozjede.

Vyvolávači používají poněkud delší verše než v případě Vlčnovjanů¹⁵⁰, ale také vybírají peníze, ze kterých je po slavnosti částečně hrazena organizace celé jízdy. Jejich úkolem však není pouze vyvolávání, ale i ochrana krále. Bylo by velkou ostudou, kdyby byl král ukraden, jak se již několikrát v minulosti stalo. Muselo by být zapláceno velké výkupné a utrpěla by hrdost účastníků, proto je král chráněn i za cenu osobních obětí.

¹⁴⁶ Spojení mezi jízdou králů a bitvou na Luckém poli není zmíněno jinde než právě v hlucké kronice. Její autor chtěl nejspíše propojit významnou středověkou bitvu s městečkem, aby zdůraznil jeho význam, a zároveň také historický význam jízdy králů. K bitvě na Luckém poli došlo v roce 1116 mezi českými a uherskými vojsky. Jednalo se o střet českého knížete Vladislava I. s uherským králem Štěpánem II. Pravděpodobným důvodem bitvy bylo získání nadvlády nad územím zvaným „Lucká provincie“, rozkládajícím se mezi řekami Váhem v Horních Uhrách a Olšavou a dolním tokem Moravy. Bitvu vyhrála česká vojska a území provincie bylo začleněno do moravského kraje.

¹⁴⁷ Nominační dokumentace pro zápis jízdy králů do Seznamu nemateriálních statků tradiční a lidové kultury České republiky [online]. c2008, [cit. 2013-02-18]. Dostupné na World Wide Web: <http://www.nulk.cz/files/narodni_seznam/Nominace_narodni_seznam_jizdy_kralu.pdf>.

¹⁴⁸ Viz Obrazová příloha č. 6.

¹⁴⁹ Viz textová příloha 4.

¹⁵⁰ Viz textová příloha 5.

Po obědě se celá jízda zařadí do průvodu všech účinkujících v rámci Dolňáckých slavností písní a tanců, který zamíří na stadion, kde je zahájena slavnost. Poté je král odveden v doprovodu jezdců domů, kde je pro všechny připraveno pohoštění. Večer všichni zamíří k muzice.¹⁵¹

Slavností obvykle žije celé město a je ve zcela obvyklé, že se jeho obyvatelé účastní v průvodu v krojích a také že se vrací všichni rodáci, aby si připomněli zvyk dodržovaný již po staletí.

2.5.3 Jízda králů ve Skoronicích

Historie skoronské jízdy králů sahá až do 19. století. Nejintenzivněji byl tento zvyk dodržován počátkem 20. století, ale v roce 1911 se jela na dlouho dobu poslední jízda. Roku 1943 byla tato tradice obnovena Vojtěchem Holcmanem, který ji uspořádal spolu s dalšími jezdci na svatodušní pondělí. Ovšem nebyla pořádána každoročně, spíše příležitostně až do roku 1956, kdy se stala nedílnou součástí národopisných slavností Slovácký rok pořádaných co čtyři roky v Kyjově. Kvůli tomu byl termín přesunut z tradičního letničního období na polovinu srpna. V samotných Skoronicích se jízda uskutečňuje jednou za deset let u příležitosti sjezdu rodáků.¹⁵²

Organizace celé akce je na Kulturním a vlastivědném sdružení Skoronice vedeném paní Marií Holcmanovou, která tuto činnost převzala v roce 1979 od svého otce.¹⁵³

Přípravy začínají vždy několik týdnů předem. Výrobu ozdob (růží, mašlí, srdcí) na koně a doprovodný vůz, mají na starost děti z místního Kulturního a vlastivědného sdružení.¹⁵⁴ Zde nalézáme velký rozdíl oproti jiným obcím, kde výrobu zajišťují zkušené ženy.

Skoronský král je vybírán z místní mládeže ve věku 10-15 let. Velmi často se jedná o jednoho z členů místního sdružení nebo o syna bývalého jezdce.

¹⁵¹ Nominační dokumentace pro zápis jízdy králů do Seznamu nemateriálních statků tradiční a lidové kultury České republiky [online]. c2008, [cit. 2013-02-18]. Dostupné na World Wide Web: <http://www.nulk.cz/files/narodni_seznam/Nominace_narodni_seznam_jizdy_kralu.pdf>.

¹⁵² Skoronská jízda králů [online], c2013, [cit. 2013-02-18]. Dostupné na World Wide Web: <<http://www.skoronice.cz/index.php?nid=781&lid=CZ&oid=2086449>>.

¹⁵³ Nominační dokumentace pro zápis jízdy králů do Seznamu nemateriálních statků tradiční a lidové kultury České republiky [online]. c2008, [cit. 2013-02-18]. Dostupné na World Wide Web: <http://www.nulk.cz/files/narodni_seznam/Nominace_narodni_seznam_jizdy_kralu.pdf>.

¹⁵⁴ Tamtéž.

Podmínkou účasti je jak pro krále, tak i jeho družinu, dovednost jízdy na koni. Z tohoto důvodu podstupují budoucí členové královského průvodu jezdecký výcvik.¹⁵⁵

Počet jezdců v družině není přesně dán, pohybuje se mezi 20 – 30 jezdci ve věku 17 až 30 let, někdy nalezneme i starší účastníky, kteří jedou jízdu po několikáté.¹⁵⁶ Není tedy podmínkou odvedenecký věk.

V den pořádání jízdy králů jsou v ranních hodinách připraveni koně, jejichž výzdoba je méně honosná než v jiných obcích, kde se tento zvyk dodržuje. „*Pod sedlo koní se podkládá tzv. turecký šátek a přes něj ještě bílý šátek s červenou výšivkou, na něj se připínají papírové růže, na krk koně se zavěšuje ozdobné srdce, do hřívy kolem hlavy a do ocasních žíní se váží mašle.*“¹⁵⁷ Pro krále je přichystán bílý kůň, ostatním hnědý či černý. Členové družiny jsou oblečeni do svátečních krojů. Jedná se o košile s bohatě skládanými rukávy, krátké žluté kalhoty, pod kterými jsou modré punčochy. Nezbytnou součástí jsou také vysoké boty.¹⁵⁸ Král je jako tradičně oblečen v ženském kroji. „*Oblékání krále do dívčího kroje začíná navázáním umělých vlasů na hlavu chlapce, aby na ni bylo možné nasadit čepec i věnec. Následuje oblečení a vázání škrobených rukávců, na kterých je již navlečena kordula. Na bílé silonové punčochy se obléká bílá spodnička a červená vrchní sukně s bílou zástěrou. Přes ramena má král přehozený červený plášť zdobený bílou kožešinou a na nohou hnědé nízké kožené boty. Oblékání krále do kroje probíhá v domě krále a pomáhají mu při něm většinou dvě ženy.*“¹⁵⁹

Kolem deváté hodiny se všichni jezdci setkávají na návsi. Družina se skládá z praporečníka, který jede vpředu s praporem vytvořeným z tzv. tureckého šátku s živými květinami a látkových mašlí. Za ním následují 3-4 vyvolávači, 3-4 výběrčí, 2 děkovníci a celou skupinu uzavírá král se svými dvěma pobočníky¹⁶⁰. Praporečník spolu s vyvolávači požádá starostu o souhlas k jízdě. Ten jim předá dovolovací listinu se slovy: „*V naší obci odedávna dobrý zvyk je vídat, chasu v kroji na koních*

¹⁵⁵ Tamtéž.

¹⁵⁶ Skoronská jízda králů [online], c2013, [cit. 2013-02-18]. Dostupné na World Wide Web: <<http://www.skoronice.cz/index.php?nid=781&lid=CZ&oid=2086449>>.

¹⁵⁷ Nominační dokumentace pro zápis jízdy králů do Seznamu nemateriálních statků tradiční a lidové kultury České republiky [online]. c2008, [cit. 2013-02-18]. Dostupné na World Wide Web: <http://www.nulk.cz/files/narodni_seznam/Nominace_narodni_seznam_jizdy_kralu.pdf>.

¹⁵⁸ Viz Obrazová příloha č. 7.

¹⁵⁹ Tamtéž.

¹⁶⁰ Viz Obrazová příloha č. 8.

*mezi námi vítat. Povolení máte. Krále hledte chrániti, aby vám ho nemohli cizí lidé zajmouti!*¹⁶¹

Jízda tradičně začíná u domu Kristových č.p. 167. Odtud objede celou vesnici a zastaví se přitom u každého domu, kde vyvolávači vyvolávají jednoho z přihlížejících. Dar poté vyzvedne výběrčí a děkovník za něj, jak se patří, poděkuje. Vybrané finance jsou použity na pokrytí nákladů, jídlo a pití se podává pro všechny účinkující a organizátory na návsi po ukončení objížděky. Zábava se dříve v obci nekonala, stala se až v roce 1991 součástí oslav spojených se sjezdem rodáků.¹⁶²

Jak jsem se již zmínila, jízda je součástí nedělního dopoledního programu Slováckého roku pořádaného v Kyjově jednou za čtyři roky. Celá přehlídka začíná žádostí starosty o povolení, kdy na kyjovské náměstí za zvuku fanfár vjede 5 velvyslanců společně s praporečnickem. Po převzetí povolení se navrátí k družině a započne samotná jízda, která se zastavuje před radnicí, muzeem, obchody, restauracemi atd. Vyvolávači vyvolávají a jsou obdarováni vínem, penězi či zbožím, jež prodávají obchodníci. Hmotné dary se ukládají na doprovodný vůz tažený koňmi. Po ukončení jízdy se jezdcí vracejí na koních do Skoronic.¹⁶³

2.5.4 Jízda králů v Kunovicích

První písemná zmínka o jízdě králů v Kunovicích je z roku 1897. Ovšem již v roce 1771 je doložena obdobná událost při příležitosti návštěvy císaře Josefa II. na kunovické faře a následné doprovázení do Uherského Hradiště. Šlo o tzv. banderium, tedy skupinu místních krojovaných chlapců, kteří při návštěvách doprovázeli významné osobnosti církevní či světské na svých vyzdobených koních.¹⁶⁴

Jízda králů byla nejspíš v Kunovicích každoročním zvykem až do jeho přerušení v roce 1914. Po první světové válce však byla opět obnovena a konala se

¹⁶¹ Skoronská jízda králů [online], c2013, [cit. 2013-02-18]. Dostupné na World Wide Web: <<http://www.skoronice.cz/index.php?nid=781&lid=CZ&oid=2086449>>.

¹⁶² Nominační dokumentace pro zápis jízdy králů do Seznamu nemateriálních statků tradiční a lidové kultury České republiky [online]. c2008, [cit. 2013-02-18]. Dostupné na World Wide Web: <http://www.nulk.cz/files/narodni_seznam/Nominace_narodni_seznam_jizdy_kralu.pdf>.

¹⁶³ Tamtéž.

¹⁶⁴ Kunovice – Jízda králů [online], c2013, [cit. 2013-02-18]. Dostupné na World Wide Web: <<http://www.mesto-kunovice.cz/a/j%C3%ADzda-kr%C3%A1l%C5%AF>>.

až do roku 1944. Po válce byla tradice dodržována spíše nárazově než pravidelně. Výjimkou byly pouze roky 1966-1972. Poté nastala dlouhá pauza, celých 24 let.¹⁶⁵

K obnovení zvyklosti došlo na popud Antoše Machálka v roce 1996. Od té doby se jezdí každé dva roky. Dnes díky organizaci Milana Staška ve spolupráci s městem Kunovice a folklórními soubory Handrlák, Míkovjan, Hradišťan a Old Star Hradišťan.¹⁶⁶

I v Kunovicích je ústřední postavou král, podle tradice panic, proto nedospělý, který je vždy s předstihem vybrán a vyprošen u rodičů. V den konání jízdy je přestrojen do ženského kroje spolu se dvěma pážaty.¹⁶⁷ Pážaty jsou v Kunovicích dospělý ženatí muži, zřejmě kvůli jejich mužnosti, zralosti a síle. V družině jsou také vyvolávači¹⁶⁸ a praporečník. Zcela novými funkcemi vytvořenými až v roce 2004 a typickými pouze pro Kunovice, jsou funkce ministra a trubače. Ministr má za úkol požádat rodiče o krále, trubač zajišťuje zvukovou kulisu. Celou skupinu totiž po dobu konání jízdy doprovází dechová hudba. Úkolem praporečníka je udržovat celistvost a směr družiny. Zbylí jezdci, oděni v letní variantě kunovického mužského kroje, vyvolávají a vybírají za své umění finanční hotovost.¹⁶⁹ Po ukončení slavnosti se jezdci sejdou v domě krále na hostinu. Po večeři se přesunou na taneční zábavu, která se pořádá jak pro účinkující, tak pro širokou veřejnost. Její součástí je sólo pro krále a jeho rodiče.

2.5.5 Jak uchovat jízdu králů pro budoucnost

Ani ve Vlčnově, Hluku, Kunovicích či Skoronicích tedy již není jízda králů samostatným obyčejem pořádaným v době letnic. Stala se součástí národopisných slavností konaných v těchto obcích, které trvají po tři dny a jejichž součástí je bohatý program. Toho se účastní mnoho folklórních spolků z několika dalších regionů.

¹⁶⁵ Tamtéž.

¹⁶⁶ Nominační dokumentace pro zápis jízdy králů do Seznamu nemateriálních statků tradiční a lidové kultury České republiky [online]. c2008, [cit. 2013-02-18]. Dostupné na World Wide Web: <http://www.nulk.cz/files/narodni_seznam/Nominace_narodni_seznam_jizdy_kralu.pdf>.

¹⁶⁷ Viz Obrazová příloha č. 9.

¹⁶⁸ Viz Obrazová příloha č. 10.

¹⁶⁹ Tamtéž.

Ačkoli je jízda králů v obcích, kde se do dnešního dne udržela, hluboce zakořeněna a s jeho udržením se počítá i do budoucna, dle Národního ústavu pro lidovou kulturu existují faktory, jež by mohly existenci jízdy králů ohrozit, a to zejména:

- všeobecná kulturní globalizace, která mj. přispívá k postupně se zrychlující urbanizace tradičního prostředí nebo dokonce ke ztrátě významu hodnot;
- ekonomická náročnost akce, již způsobuje hlavně finanční náhrada za zapůjčení koní a dopravu koní, pořizování ručně vyrobených krojů, pořizování tradičních artefaktů a speciálních jídel určených na pohoštění pro velké množství návštěvníků;
- nepřírozené zvýrazňování okázalosti obyčeje, posun k atrakci a snaha o vytváření mediální senzace, z důvodu velké návštěvnosti na jízdě králů. Tím může dojít k přizpůsobení této kulturní tradice novodobým prvků a tím pak docházet k novotvarům, inovacím a postupně se vytratit původní smysl jízdy králů.¹⁷⁰

Národní ústav pro lidovou kulturu proto navrhl i záchranná opatření, která by měla napomoci při eliminaci rizikových faktorů. Jedná se o opatření, jež byla zahrnuta také do žádosti o zápis jízdy králů do *Reprezentativního seznamu nemateriálního kulturního dědictví lidstva*:

- Příslušné městské a obecní úřady budou *finančně podporovat* místní organizace, občanská sdružení i jednotlivce, kteří se nejvíce podílí na přípravě jízdy králů.
- Budou zvýhodněny obecní prostory, které s akcí souvisí a přislíbena spolupráce s organizací této kulturní události.
- Městské a obecní úřady poskytnou *periodickou redokumentaci* jak Národnímu ústavu lidové kultury, tak pověřeným pracovištím v kraji a budou spolupracovat s Národním ústavem při pořádání přednášek o jízdě králů.
- Národním ústavem lidové kultury bude i nadále zajištěna *pravidelná dokumentace* a její výsledky budou pečlivě archivovány.

¹⁷⁰ Nominační dokumentace pro zápis jízdy králů do Seznamu nemateriálních statků tradiční a lidové kultury České republiky [online]. c2008, [cit. 2013-06-18]. Dostupné na World Wide Web: <http://www.nulk.cz/files/narodni_seznam/Nominace_narodni_seznam_jizdy_kralu.pdf>.

- Ve spolupráci se Slováckým muzeem v Uherském Hradišti se vytvoří *speciální expozice* věnovaná jízdě králů, která bude mít tzv. putovní charakter a dle potřeby bude prezentována.
- Připraví se symposium věnované jízdě králů a série přednášek věnovaná jízdě králů, které budou zahrnuty do rámcových vzdělávacích programů.
- Krajské úřady budou jízdou králů propagovat ve svém kraji jako stále žijící lidovou tradici.
- Fyzickým i právnickým osobám bude umožněno zapojení se do grantových programů na podporu organizace jízdy králů.
- Ministerstvo kultury finančně podpoří Národní ústav lidové kultury ve Strážnici při vydávání publikace a DVD věnované jízdě králů.¹⁷¹

Zápis do prestižního seznamu světového nehmotného dědictví je pak sám o sobě výrazem snahy o zachování jízdy králů pro budoucí generace. Dříve než se budu otázce národní i mezinárodní péče o kulturní dědictví podrobněji věnovat, pohlédnu na jízdu králů očima jejích pamětníků.

¹⁷¹ Nominační dokumentace pro zápis jízdy králů do Seznamu nemateriálních statků tradiční a lidové kultury České republiky [online]. c2008, [cit. 2013-06-18]. Dostupné na World Wide Web: <http://www.nulk.cz/files/narodni_seznam/Nominace_narodni_seznam_jizdy_kralu.pdf>.

2.6 Jízda králů očima pamětníků

Zcela odlišný pohled na jízdu králů než etnografové a historikové mají její samotní pamětníci. Pokud by nebylo těchto nositelů tradice, jež ji dále rozvíjí, uchovávají a předávají dalším generacím, všechny vědecké popisy, dokumentace a zápisy na mezinárodní i národní seznamy nemotného kulturního dědictví by postrádaly smysl. Proto považuji za důležité zachytit také jejich pohled na konání jízdy králů a rovněž jejich vzpomínky na zajímavé události, které při ní nastaly.

Čerpáno bylo ze vzpomínek pana Vavřína Dufka z Hluku (nar. 1933) a Miroslava Kočího z Hluku (nar. 1938), jež byly zaznamenány Antonínem Vrbou a uveřejněny na webovém portálu Youtube. A dále pana Antonína Klabačky (nar. 1961) a pana Michala Staroby (nar. 1986), s nimiž jsem se osobně setkala.

Pan Vavřín Dufek byl hluckým králem, a to hned dvakrát. Poprvé v roce 1946, když se konala jízda poprvé po skončení druhé světové války¹⁷². Podruhé to bylo hned o rok později. Organizace této jízdy byla uskutečněna kvůli natáčení, které zorganizovali „Pražáci“. Z důvodu natáčení se nehledal nový král. Tohoto postu se ujal již zkušený Vavřín. Scénář natáčení vyžadoval bitku mezi dvěma jízdami o krále. Proto se na kopci mezi Hlukem a Vlčnovem sešli dvě jízdy právě z těchto obcí. Jenže pod vlivem velké rivality ani jedna ze skupin neposlechla režijní příkazy a strhla se opravdová bitka, která nezůstala bez následků. Oba králové byli štábem ukryti v blízké pálenici a sledovali, co se bude dál dít. Ani jedna z jízd nechtěla přestat i přes snahu lidí od filmu tento boj ukončit. Natáčení tedy skončilo fiaskem a došlo dokonce i na přivolání sanitky. Na jednoho z účastníků boje spadl kůň a zlomil mu nohu.

K únosu krále při této jízdě však nakonec došlo a nemusela být ani napsána ve scénáři. Při projížděním městem se ke králi zezadu přiblížil majitel koně, na němž král jel. Nikdo si ho nevšímal, navíc tvrdil, že je na koni potřeba něco upravit. Jenže on strhl krále z koně a utíkal s ním pryč. Jezdci okamžitě seskočili z koní a utíkali za ním. Jenže muž chlapce nechtěl vydat zadarmo. Požadoval „bečku“ piva a peníze. Jeden z legrútů se však nenechal přemlouvat a krále muži vytrhl, čímž mu

¹⁷² Jízda se však konala i během války v letech 1939, 1940 a 1943.

také poškodil drahocenný kroj. Aby byl aspoň částečně dodržen zvyk, únosce dostal pohoštění v místní hospodě.

Jízda z roku 1947 je velmi zajímavá tím, že nechybělo málo a mohl být uskutečněn třetí pokus o únos krále. Chtěli jej provést chlapci z Lhoty. Měli nachystané auto a čekali na správný moment. Pážata svého krále však již obezřetně střežila, a tak únosci nedostali příležitost. Pan Dufek dodal: „Předtým sa kluci dívali po holkách a na krála zapomněli, teď už si dávali pozor.“¹⁷³

Na základě popisu výše uvedené bitky mezi vlčnovskou a hluckou jízdou, se pan Dufek zamyslel také nad příčinou rivality mezi těmito obcemi. Viděl ji ve sporu o to, kde se jízda jezdila dříve. Vzpomněl také spor o mašlení a zdobení koní, kdy se Hlučané snažili Vlčnovjanům domluvit, ať tolik nepřizdobují koně, že potom nevyunikne jejich krása. Tento rozdíl můžeme u obou jízd nalézt dodnes.¹⁷⁴

Další pamětník z Hluku pan Miroslav Kočí se jízdou králů jako král nebo jezdec neúčastnil, byl ovšem členem stálého výboru Dolňáckých slavností¹⁷⁵ a navíc se velmi zajímá o historii a tradice města a má spoustu cenných informací.

Pan Kočí vzpomínal na dobu 50. let 20. století, kdy v Hluku jízdy králů ustaly. Důvodem byla velmi tvrdá kolektivizace, v tomto dříve sedláckém městečku plném „gruntů“, která lidem brala chuť obyčej dodržovat. Jízda se opět obnovila až v roce 1957 a to právě díky činnosti výboru Dolňáckých slavností.¹⁷⁶

I pan Kočí vzpomínal na rivalitu mezi Vlčnovem a Hlukem. Její původ však viděl úplně jinde než pan Dufek. Dle něj mohla být příčinou již Národopisná výstava v Praze v roce 1895. Této výstavy se zúčastnila i slovácká jízda, jejíž součástí měli původně být i jezdci z Hluku. Ovšem jejím sestavováním byl pověřen Joža Uprka, který se chtěl odvděčit Vlčnovjanům za jejich ochotu a spolupráci na jeho tvorbě, proto se rozhodl jízdu sestavit z nich. Dle pana Kočího se však Vlčnovjané nebyli schopni dohodnout. Uprka tedy musel sestavit jízdu nejen z jezdců z Vlčnova, ale také z Kněždubu a dalších obcí. O Jožovi Uprkovi se pan

¹⁷³ Antonín Vrba - *Nejstarší žijící dvojnásobný "hucký" "král" s jediným jménem v Hluku-Vavřín Dufka* [online], nahráno 7.6.2011. [cit. 2013-06-10]. Dostupné na World Wide Web: < <http://www.youtube.com/watch?v=VNLz5iBJYx8>>.

¹⁷⁴ Tamtéž.

¹⁷⁵ Přesnou dataci působení Miroslava Kočího ve výboru Dolňáckých slavností se nepodařilo zjistit.

¹⁷⁶ Antonín Vrba - *Hlucký historik MIROSLAV KOČÍ řekl na kameru to, co ještě nikde veřejně nesdělil I.* [online], nahráno 27.6.2011. [cit. 2013-06-10]. Dostupné na World Wide Web: < <http://www.youtube.com/watch?v=QnP6Msnnyng>>.

Kočí zmínil i v jiném případě. Tvrdil, že mistr chtěl původně malovat hluckou jízdu králů, ale Vlčnov ho zlákal na ubytování a stravu zdarma.¹⁷⁷ Netuším, zda je tato domněnka založena na pravdě. Sám Joža Uprka ve svých pamětech napsal, že si Vlčnov vybral po zhlédnutí jízd z celého Slovácka.¹⁷⁸

Spor mezi obcemi podle pana Kočího vyvrcholil na oslavách desetiletého výročí založení Československé republiky v roce 1928¹⁷⁹. Součástí oslav byla i jízda králů. Tentokrát se jí měli zúčastnit nejen jezdci z Vlčnova, ale i z Hluku. Mezi nimi byl i otec Miroslava Kočího. Jeho vzpomínky na tuto událost, proto může i on předávat dál. Před odjezdem do Prahy, se mezi sebou jízdy dohadovaly o tom, která pojede první. Hlučané ustoupili za „bečku“ piva. Jezdci měli jet na koních zapůjčených v Praze od vojska. Po příjezdu do Prahy se s nimi měli seznámit a dozvědět se na jaké povely jsou koně zvyklí. Vlčnov se však o výcvik koní nezajímal. Když byl jejich průvod však zahájen výstřelem, na který byli koně zvyklí se rozběhnout, učinili tak, a jezdci namísto přidržení, koně ještě pobídlí. Nakonec všichni včetně krále skončili na zemi. Za nimi pak vyrazila hlucká jízda, která měla obrovský úspěch a vybrala spoustu peněz. Vlčnovští jezdci později vše chtěli dělit rovným dílem. Hluk však reagoval, že za tu jejich ostudu si to nezaslouží. Od této doby Hluk s Vlčnovem nerad spolupracoval, protože se jim prý nedalo věřit, což se i později několikrát potvrdilo. Toto bylo dle pana Kočího důvodem, že byla rivalita mezi obcemi tak velká.¹⁸⁰

Škoda, že tyto domněnky nemůžeme potvrdit ani vyvrátit. Nepodařilo se mi nalézt důkaz ani o jedné z nich. Ale jedná se o svébytná pamětnická vyprávění, která si jistě zaslouží být zachycena v této práci.

Pohled na jízdu králů pamětníka Antonína Klabačky je zcela odlišný než u předchozích dvou. Jízdy se účastnil jako král i legrút ve Vlčnově v 70. letech 20. století.

Vlčnovským králem byl Antonín Klabačka v roce 1973. Vzpomíná, že když ročník oslovil jeho rodiče, aby jezdil „za krále“, odmítli, ale řekli, že pokud

¹⁷⁷ Tamtéž.

¹⁷⁸ Frolec, V. - Pavelčík, A. - Zemek, M., c.d., str. 82. Blíže viz také kapitola 2.4.

¹⁷⁹ Zda se opravdu jednalo o tuto oslavu nebo až oslavy z roku 1938 se bohužel nepodařilo zjistit. Pan Kočí však uvádí toto datování.

¹⁸⁰ Antonín Vrba - *Hlucký historik MIROSLAV KOČÍ řekl na kameru to, co ještě nikde veřejně nesdělil I.* [online], nahráno 27.6.2011. [cit. 2013-06-10]. Dostupné z Dostupné na World Wide Web: <<http://www.youtube.com/watch?v=QnP6Msnymg>>.

nenajdou nikoho jiného, tak si to ještě rozmyslí. Chlapci tedy hledali jiného kandidáta z horního konce obce. Bylo zvykem, že pokud byla většina odvedenců z jedné části obce, měl z ní být i král. Ne vždy se to však povedlo. Jiného kandidáta ročník nenašel, proto šel znovu prosit ke Klabačkům a ti nakonec souhlasili. Pro rodinu to znamenalo velkou zátěž. Přípravy probíhaly od února. Nejhorší to však bylo poslední týden, kdy se konala zabijačka a dům byl neustále plný hostů a legrútů. Ze samotné jízdy pan Klabačka moc vzpomínek neměl, ale upozorňoval, že nebylo snadné udržet se na koni, celou dobu mlčet a mít v ústech růži.¹⁸¹

Jako legrút se pan Klabačka účastnil jízdy v roce 1979. Koně si zapůjčil z družstva a jízdu na něm netrénoval. Také ve vzpomínkách na tuto akci nebyl pan Klabačka bohužel příliš sdílný.

Avšak když jsem se jej dotázala na srovnání jízdy králů v 70. letech a dnes, podotkl několik zajímavostí. Dříve měla prý jízda mnohem více návštěvníků. Dle jeho odhadu mezi 18 a 20 tisíci. Na tuto akci byly pořádány zájezdy v režii ROH ze všech koutů země. Dnes má jízda mnohem menší návštěvnost i přes větší propagaci a mnohem pestřejší program. Ovšem na druhou stranu, je vybíráno vstupné, které může mnohé návštěvníky odradit. Dále mi prozradil, že dřívější velké rivalita mezi obcemi, jak ji popisují starší pamětníci, již za jeho časů nebyla. Zasahovala spíše vyšší místa, tedy oficiální reprezentace obcí.¹⁸²

Pan Klabačka mě upozornil také na další zajímavou věc. Říkal, že celý jejich ročník se dodnes schází a má mezi sebou velmi dobré vztahy. Že tato akce, při níž se chlapci schází již od podzimu, velmi stmelila jejich kolektiv.¹⁸³ Můžeme tedy říct, že jízda králů nemá jen velký význam pro kulturní dědictví, ale také význam lidský a osobní pro každého z jejich aktivních účastníků. Bylo tím taktéž doloženo tvrzení Martiny Pavlicové, že dodržování těchto obyčejů zajišťuje soudržnost dané skupiny v prostoru a čase a posiluje integritu společnosti¹⁸⁴

Posledním dotazovaným byl pan Michal Staroba. Jako legrút se jízdy účastnil v roce 2005. I jeho pohled jako nejmladšího, je zcela odlišný. Zcela otevřeně mluvil o hrdosti, kterou cítí k obci, v níž žije a také k tradici, na jejímž

¹⁸¹ Z rozhovoru s panem Antonínem Klabačkou ze dne 25.5.2013.

¹⁸² Z rozhovoru s panem Antonínem Klabačkou ze dne 25.5.2013.

¹⁸³ Z rozhovoru s panem Antonínem Klabačkou ze dne 25.5.2013.

¹⁸⁴ Pavlicová, M, c.d., str. 90. Blíže viz kapitola 1.

uchovávání se mohl aktivně podílet. Je podle něj důležité, aby tuto úctu k prastarému obyčeji měly i další generace. Bylo pro něj samozřejmostí stát se legrútem a podpořila jej v tom i rodina. Přiznal, že všechny akce programu legrútského roku, ovlivňovaly jeho školní docházku kvůli častým absencím. S jejich ročníkem byl totiž natáčen dokument České televize *Legrútská historie*¹⁸⁵.¹⁸⁶

Pan Staroba vzpomínal na náročnost samotné jízdy králů. Od brzkého rána být ve svátečním kroji a poté na koni v neuvěřitelném horku, nebylo nic snadného.¹⁸⁷ Ale také přihodil pro něj úsměvnou historku. Jeden z legrútů si vymínil, že jeho kůň nebude kobyla, ale hřebec. To však nebyl dobrý nápad. I přes velkou snahu vodiče se kůň ihned poté, co ucítil kobyly, splasil a jezdce shodil. Pro toho tím jízda skončila, protože kůň si po celou dobu nedal říct. Jistě ho však mrzelo, že se nemohl zúčastnit akce, na niž se po tak dlouhou dobu připravoval a při níž mohl prokázat své umění vyvolávat.¹⁸⁸

Vzpomínky jednotlivých pamětníků zachycují rozdílnou dobu a rozdílné události. Můžeme však s jistotou říct, že všichni jsou velmi pyšní, že se mohli podílet na jízdě králů, ať už to bylo jakoukoli formou. A přestože se pro ně mohl tento obyčej stát pouhou slavností konající se v pravidelných intervalech, s každou další jízdou se těší, že si připomenou tento pradávný zvyk, jehož původ nebude nikdy uspokojivě vysvětlen.

¹⁸⁵ Dokument vznikl v režii Davida Bonaventury a na základě scénáře Václava Žmolíka v produkci České televize. Natáčen byl v letech 2004 – 2005.

Česká televize – Legrútská historie [online]. Dostupné na World Wide Web: <<http://www.ceskatelevize.cz/porady/1153095620-legrutska-historie/>>.

¹⁸⁶ Z rozhovoru s panem Michalem Starobou ze dne 26.5.2013

¹⁸⁷ Viz Obrazová příloha č. 11.

¹⁸⁸ Z rozhovoru s panem Michalem Starobou ze dne 26.5.2013

3. Péče o nehmotné kulturní dědictví

Nalézt přesnou definici pojmu „kulturní dědictví“ je velmi obtížné. „*Etnologie jako akademická disciplína termín „kulturní dědictví“ ve svém odborném instrumentáři vůbec nemá, nepracuje s ním jako s analytickou kategorií a nevyužívá jej ani při popularizaci etnologického bádání.*“¹⁸⁹ Obecně však můžeme říct, že se jedná o dědictví minulosti, které můžeme být promítnuto do hmotné a duchovní kultury nebo do prvků krajiny.¹⁹⁰ Kulturní dědictví se stalo obrazem kontinuity kulturního života lidské společnosti. Není tedy možné, aby bylo zachováno v komplexní historické podobě. Jde o soubor autenticky zachovaných hmotných i nehmotných statků, jež byly vytvořeny generacemi minulými a slouží nám jako nenahraditelný zdroj informací, kulturnosti, vzdělanosti, vyspělosti i duševního bohatství národa. A samozřejmě se jedná o velmi cenné a důležité svědectví o minulosti, které s sebou nese materiální i duchovní hodnoty pro budoucí generace.¹⁹¹

Význam kulturního dědictví je natolik důležitý, že je nezbytné vytvořit propracovaný systém nástrojů pro zachování těchto hodnot, který je založen na principu trvale udržitelného rozvoje společnosti vychovávané ke kladnému vztahu k těmto hodnotám. Dle Josefa Beneše má kulturní dědictví pro člověka několik významů:

- integrační - umožňuje rozvoj člověka v oblasti rozumové a emocionální
- identifikační - reflektuje specifický a nezaměnitelný ráz jednotlivých prostředí
- integrační – pomáhá začleňování jedinců do pospolitosti
- reprezentační – prokazuje přínos dané pospolitosti globálnímu kulturnímu prostředí a zpětně se mu dostává respektu, úcty a porozumění
- ekonomicky – zdroj příjmů, a to hlavně v oblasti cestovního ruchu.¹⁹²

Definice pro oficiální úřední dokumenty týkající se kulturního dědictví je nejčastěji přebírána z mezinárodních dokumentů - *Úmluvy o ochraně světového kulturního a přírodního dědictví* z roku 1972 a *Úmluvy o zachování nehmotného*

¹⁸⁹ Woitsch, J., *Kulturní dědictví tradiční vesnice*, in: Foltýn, D. a kol., c.d., str. 149.

¹⁹⁰ Foltýn, D. a kol., c.d., str. 10.

¹⁹¹ Beneš, J., c.d., str. 20.

¹⁹² Beneš, J., c.d., str. 20-21.

kulturního dědictví z roku 2003. První z nich nerozlišuje podobu materiální a nemateriální. Odlišuje pouze dědictví přírodní.

Dle *Úmluvy o ochraně světového kulturního a přírodního dědictví* patří mezi kulturní dědictví (materiální kulturní dědictví):

- **památníky** – díla monumentálního sochařství a malířství, architektonická díla, prvky či struktury archeologické povahy, nápisy, jeskynní obydlí a kombinace prvků, jež mají výjimečnou hodnotu z hlediska dějin umění, umění a vědy;
- **skupiny budov** – skupiny oddělených či spojených budov mající z důvodů své architektury, umístění v krajině výjimečnou hodnotu z hlediska dějin, umění a vědy;
- **lokality** – kombinovaná díla přírody a člověka či oblasti zahrnující místa archeologických nálezů mající výjimečnou hodnotu z dějinného, estetického, etnografického či antropologického hlediska.¹⁹³

Definice nemateriální kulturní dědictví je v *Úmluvě o zachování nehmotného kulturního dědictví* specifikována poněkud podrobněji. „*Nemateriálním kulturním dědictvím*“ se rozumí *zkušenosti, znázornění, vyjádření, znalosti, dovednosti, jakož i nástroje, předměty, artefakty a kulturní prostory s nimi související, které společenství, skupiny a v některých případech též jednotlivci považují za součást svého kulturního dědictví. Toto nemateriální kulturní dědictví, předávané z pokolení na pokolení, je společenstvími a skupinami lidí neustále přetvářeno v závislosti na jejich prostředí, na jejich interakci s přírodou a na jejich historii, dává jim pocit identity a kontinuity, podporuje takto úctu ke kulturní rozmanitosti a lidské tvořivosti. Pro účely této Úmluvy se bere v úvahu pouze nemateriální kulturní dědictví slučitelné se stávajícími mezinárodními nástroji týkajícími se lidských práv, jakož i se zásadami vzájemné úcty mezi společenstvími, skupinami i jednotlivci a trvale udržitelného rozvoje.*“¹⁹⁴

Nemateriální kulturní dědictví je dále rozčleněno do několika oblastí:

¹⁹³ Národní ústav lidové kultury – Ke stažení - Úmluva o ochraně světového kulturního a přírodního dědictví, čl. 1. [online], c2012, [cit. 2013-05-20]. Dostupné na World Wide Web: < http://www.nulk.cz/files/kestazeni/umluva_svet_kult_prir_dedictvi.pdf >.

¹⁹⁴ Národní ústav lidové kultury – Ke stažení - Úmluva o zachování nehmotného kulturního dědictví, Čl. 2. [online], c2012, [cit. 2013-05-20]. Dostupné na World Wide Web: < http://www.nulk.cz/files/kestazeni/sb014_09m.pdf >

- ústní tradice a vyjádření, včetně jazyka jakožto prostředku nemateriálního kulturního dědictví,
- interpretační umění,
- společenské zvyklosti, obřady a slavnostní události,
- vědomosti a zkušenosti týkající se přírody a vesmíru, dovednosti spojené s tradičními řemesly.¹⁹⁵

Podle těchto definic se do kulturního dědictví zařazuje tradiční lidová kultura, již Jiří Woitsch označuje jako „...*prvky lidové kultury*¹⁹⁶, které jsou *de facto vyhaslé (či reprodukované a převáděné v rekonstruované a stylizované podobě jako folklorismus), a mají tedy podobu kulturně historického dědictví.*“¹⁹⁷ Tradiční lidová kultura se nadále dělí na hmotnou a nemateriální. U hmotné tradiční kultury se jedná o „...*hmotné artefakty, technologické postupy a mezigeneračně předávané znalosti a zkušenosti, které sloužily zejména k zajištění obživy a ochrany před nepříznivým přírodním prostředím.*“¹⁹⁸ U nemateriální pak o „...*vzájemně propojenou, synkretickou a mnohvrstevnatou skupinu jevů, procesů, norem a vzorců chování, které uspokojují duchovní a sociální potřeby člověka.*“¹⁹⁹

Některé formy lidové kultury v procesu modernizace, tedy v 19. a 20. století, zanikly nebo byly zásadně modifikovány. Proto vyvstala potřeba její ochrany nejen na poli národním, ale také mezinárodním. Jednu z nejvýznamnějších úloh v tomto oboru zastává mezinárodní organizace OSN pro vědu, výchovu a kulturu – UNESCO, se sídlem v Paříži.

Zřizovací úmluva organizace UNESCO byla podepsána 37 státy 16. listopadu 1945 na konferenci v Londýně. Ratifikována byla prvními 20 signatářskými státy, mimo jiné i Československem²⁰⁰, a v účinnost vstoupila dne 4. listopadu 1946.²⁰¹

Náplň činnosti organizace UNESCO můžeme nalézt v pěti hlavních oborech: vzdělání, přírodní vědy, sociální a humanitní vědy, kultura a komunikace a

¹⁹⁵ Tamtéž.

¹⁹⁶ Lidová kultura bývá charakterizována jako převážně neliterární, ústně předávaná, z hlediska svých tvůrců anonymní a vázaná na malé, lokální sociální skupiny.

¹⁹⁷ Foltýn, D. a kol., c.d., str. 144 - 146.

¹⁹⁸ Foltýn, D. a kol., c.d., str. 151.

¹⁹⁹ Foltýn, D. a kol., c.d., str. 164.

²⁰⁰ Samostatná Česká republika stala členem mezinárodní organizace UNESCO 22. února 1993.

²⁰¹ UNESCO – The Organization's history [online]. c2012, [cit. 2013-05-18]. Dostupné na World Wide Web: < <http://www.unesco.org/new/en/unesco/about-us/who-we-are/history/>>.

informace. Hlavním cílem projektů je dosažení kvalitního vzdělání pro všechny a možnosti celoživotního vzdělávání, mezinárodní vědní spolupráce, politika pro udržitelný rozvoj, řešení nově vznikajících etických a sociálních problémů, podpora kulturní rozmanitosti, mezikulturního dialogu a kulturního míru, propagace kulturní různorodosti, dohody mezinárodní spolupráce v oblasti kulturního a přírodního dědictví atd.²⁰²

V popředí zájmu organizace UNESCO zpočátku bylo hlavně materiální kulturní dědictví. Na jeho ochranu byla v roce 1972 vydána *Úmluva o ochraně světového kulturního a přírodního dědictví* a založen *Seznam světového dědictví*. Do diskuzí však začal vstupovat také význam nemotné kultury a její neustále se zvyšující riziko ohrožení. Jednalo se zejména o ústní tradice, zvyky, tance, hudby, svátky, rituály a tradiční lékařství. V roce 1989 bylo proto na 25. V roce 1989 byl vydán prozatím jediný platný mezinárodní dokument *Doporučení o ochraně tradiční a lidové kultury*. UNESCO klade důraz na podporu výzkumu a dokumentace této kultury, zvláště pak její nemotné součásti. Jak jsou jednotlivá ustanovení z tohoto dokumentu naplňována, je kontrolováno na regionálních poradách expertů, které jsou pořádány v několikaletých intervalech.²⁰³

Dalším významným počinem pro zachování kulturního dědictví bylo vydání dokumentu *Akční plán na ochranu a rozvoj nemotného kulturního dědictví* z roku 1999 a následně byla v roce 2003 na Generální konferenci UNESCO ve Washingtonu přijata *Úmluva o zachování nemateriálního kulturního dědictví*. Byly založeny dva nové seznamy statků nemotné kultury – *Reprezentativní seznam nemateriálního kulturního dědictví lidstva* a *Seznam nemateriálního kulturního dědictví*. Tyto seznamy navázaly na předešlý projekt Mistrovská díla ústního a nemateriálního dědictví lidstva. Česká republika předložila přístupové dokumenty k *Úmluvě o zachování nemateriálního kulturního dědictví* dne 18. února 2009. Byla v pořadí 109. zemí, která se k úmluvě připojila.²⁰⁴

²⁰² UNESCO - Introducing UNESCO: what we are [online]. c2012, [cit. 2013-05-18]. Dostupné na World Wide Web: < <http://www.unesco.org/new/en/unesco/about-us/who-we-are/introducing-unesco/>>.

²⁰³ Národní ústav lidové kultury – Spolupráce s UNESCO [online]. c2012, [cit. 2013-05-18]. Dostupné na World Wide Web: < <http://www.nulk.cz/Informace.aspx?sid=10>>.

²⁰⁴ Tamtéž.

Úmluva o zachování nemateriálního kulturního dědictví odkazuje na stávající mezinárodní nástroje týkající se lidských práv²⁰⁵. Jedním z důvodů jeho vzniku bylo vytvoření závazného mnohostranného nástroje na zachování nemateriálního kulturního dědictví, protože do této doby podobný celistvý dokument mezinárodního charakteru chyběl. Úmluva rozšířila a obohatila stávající mezinárodní dohody, doporučení a usnesení týkající se kulturního a přírodního dědictví. Upozorňuje na význam nemateriálního kulturního dědictví jako hybné síly kulturní rozmanitosti a záruky trvale udržitelného rozvoje. Dále bere na zřetel hlubokou vzájemnou propojenost mezi nemateriálním kulturním dědictvím a hmotným kulturním a přírodním dědictvím. Velmi dobře si uvědomuje, že procesy globalizace a společenských přeměn dávají vzniknout vážné hrozbě poškození, vymizení nebo zničení nemateriálního kulturního dědictví, především v důsledku nedostatečných prostředků na zachování tohoto dědictví, a že důležitou úlohu při vzniku, zachování, udržení a přetváření nemateriálního dědictví sehrávají společnosti, zejména původní obyvatelé, skupiny obyvatel i jednotlivci, kteří napomáhají k obohacení kulturní rozmanitosti a lidské tvořivosti. Zároveň se jedná o všeobecnou vůli a společný zájem chránit toto dědictví lidstva. A právě organizace UNESCO má dalekosáhlý dosah jejích činností, které tomuto mohou napomoci a může přispět k zachování v duchu spolupráce a vzájemné pomoci mezi smluvními státy této Úmluvy. Její nástroje mohou posílit vědomí důležitosti nemateriálního kulturního dědictví a jeho zachování především mezi mladšími generacemi, které se stanou dědicem tradic, zvyků atd. a budou je předávat budoucím generacím. Neocenitelná úloha nemateriálního kulturního dědictví je však v jeho schopnosti sbližovat lidské bytosti a zajišťovat porozumění mezi nimi.²⁰⁶

Obecné cíle *Úmluvy o zachování nemateriálního kulturního dědictví* jsou:

- zachovat nemateriální kulturní dědictví;

²⁰⁵ Jedná se o tyto nástroje: Všeobecnou deklaraci lidských práv z roku 1948, Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech z roku 1966 a na Mezinárodní pakt o občanských a politických právech z roku 1966.

²⁰⁶ Národní ústav lidové kultury – Ke stažení - Úmluva o zachování nemateriálního kulturního dědictví [online], c2012, [cit. 2013-06-01]. Dostupné na World Wide Web: <http://www.nulk.cz/files/kestazeni/umluva_svet_kult_prir_dedictvi.pdf>.

- zajistit úctu k nemateriálnímu kulturnímu dědictví dotčených společností, skupin a jednotlivců;
- zvýšit na místní, národní a mezinárodní úrovni vědomí důležitosti nemateriálního kulturního dědictví a důležitosti zajistit jeho vzájemné uznávání;
- pečovat o mezinárodní spolupráci a pomoc.²⁰⁷

Úmluva o zachování nemateriálního kulturního dědictví je součástí sbírky mezinárodních smluv České republiky. Z hlediska obsahu jde o smlouvu o mnohostranné spolupráci v oblasti mezinárodního kulturního dědictví. Přijetí tohoto dokumentu Českou republikou byla zajištěna mezinárodně právní ochrana nehmotné složky tradiční lidové kultury.

V České republice zastává velmi významnou úlohu v ochraně nemateriálního kulturního dědictví Národní ústav lidové kultury. Mezi jeho základní úkoly patří zejména provádění výzkumu kulturního dědictví v oboru tradiční lidové kultury, zpracování získaných dokladů, jejich uchovávání, zpracování, zveřejňování, organizování folklorních a vzdělávacích akcí, poskytování poradenských a informačních služeb pro všechny druhy folklorních aktivit v České republice.²⁰⁸ Můžeme říct, že činnost této instituce českého státu v oboru péče o nehmotné kulturní dědictví a tradiční lidovou kulturu a její uchovávání, je ústřední a nezastupitelná.

Ústav je institucí, jež má na starost přípravu nominační dokumentace k zápisu *Reprezentativní seznam nemateriálního kulturního dědictví lidstva*, do nějž jsou po pečlivém prozkoumání a zhodnocení v mezinárodní společnosti zapisovány nejvýznamnější nemateriální statky světového kulturního dědictví.²⁰⁹ Dále je pověřen vedením *Seznamu nemateriálních statků tradiční lidové kultury České republiky*, jehož hlavním účelem je ochrana, zachování, identifikace, rozvoj a podpora nemateriálního kulturního dědictví státu. Tento Seznam byl zřízen

²⁰⁷ Tamtéž.

²⁰⁸ Národní ústav lidové kultury – Informace [online]. c2012, [cit. 2013-05-18]. Dostupné na World Wide Web: < <http://www.nulk.cz/Informace.aspx?sid=1&em=1> >.

²⁰⁹ Blahůšek, J. – Teturová, J., c.d., str. 4.

22. prosince 2002. Vznik tohoto seznamu byl formální nutností, ale také nezbytnou podmínkou pro to, aby Česká republika mohla nominovat své nemateriální kulturní statky k zápisu do *Reprezentativního seznamu nemateriálního kulturního dědictví lidstva UNESCO*.²¹⁰

Jako první byl na národní seznam připsán Slovácký verbuňk, který byl již v této době zapsán v Reprezentativním seznamu UNESCO. Národní seznam nebyl podle původních pravidel podmínkou, verbuňk proto mohl být do UNESCA zapsán podle dříve platných pravidel.²¹¹ Postupně na národní seznam přibývaly další položky - vesnické masopustní obchůzky a masky na Hlinecku, jízdy králů na Slovácku, sokolnictví – umění chovu dravců, jejich ochrany, výcviku a lovu s nimi, myslivost - plánovitě trvale udržitelné obhospodařování zvěře a jejího prostředí jako přirozená součást života na venkově, valašský odzemek, vodění jidáše a východočeské loutkářství.²¹²

Nositelem nemateriálního kulturního dědictví je dle Ministerstva kultury jednotlivec nebo společenství, které uchovává, přetváří a předává statek dalším generacím. Navrhovatelem se může být pouze jedna z následující právnických osob:

- Ministerstvo kultury;
- jiné ústřední orgány státní správy;
- Národní ústav lidové kultury se sídlem ve Strážnici a další příspěvkové organizace Ministerstva kultury;
- územně samosprávné celky (obce, kraje);
- regionální pracoviště pověřená krajskými úřady péčí o tradiční lidovou kulturu v krajích na základě usnesení vlády č. 561/2003 Sb., ke Koncepci účinnější péče o tradiční lidovou kulturu v ČR, a to podle místa výskytu statku;

²¹⁰ Ministerstvo kultury – Seznam nemateriálních statků tradiční lidové kultury České republiky - Příkaz ministryně kultury 45-2012 [online], c2007, [cit. 2013-06-02]. Dostupné na World Wide Web: <http://www.mkcr.cz/assets/kulturni-dedictvi/regionalni-a-narodnostni-kultura/seznam_nem_statku/prikaz-ministryne-kultury-45-2012.pdf>.

²¹¹ Místní kultura – magazín pro kulturní život v místech a regionech - Seznam nemateriálních statků tradiční a lidové kultury České republiky [online], c2007, [cit. 2013-06-02]. Dostupné na World Wide Web: <http://www.nulk.cz/files/kestazeni/umluva_svet_kult_prir_dedictvi.pdf>.

²¹² Ministerstvo kultury – Seznam nemateriálních statků tradiční lidové kultury České republiky [online], c2007, [cit. 2013-06-02]. Dostupné na World Wide Web: <http://www.mkcr.cz/cz/kulturni-dedictvi/regionalni-a-narodnostni-kultura/seznam_nem_statku/seznam-nematerialnich-statku-tradicni-a-lidove-kultury-ceske-republiky-37400/>.

- vědecko-výzkumné instituce;
- vysoké školy, řádně akreditované v ČR;
- občanská sdružení prostřednictvím regionálních pracovišť, a to podle místa výskytu statku.²¹³

Každý návrh na zápis statku do Seznamu se musí držet vzoru návrhového a evidenčního listu, který byl vytvořen při vzniku tohoto dokumentu.

Aby bylo umožněno zapsání statku na Seznam, musí splňovat hlavní podmínky, jejichž plnění musí být popsáno v návrhu. Statek musí být:

- dosud živý a má i v současnosti svou sociální a kulturní funkci
- součástí nemateriálního kulturního dědictví tak, jak je definováno
- je vysoce autentický
- předáván z generace na generaci
- unikátní z hlediska ojedinělosti svědectví, které nese, a to zejména z pohledu etnologie, kulturní antropologie aj. příbuzných společenských věd
- vysoce reprezentativní pro soubor statků, k němuž náleží v regionu, nebo v České republice, pokud jsou podobné statky rozšířeny po celém jejím území
- vysoce reprezentativní ve vztahu ke společenstvím nebo jiným nositelům statku, zejména z hlediska jejich historické, sociální a kulturní identity
- navržen k zápisu do Seznamu na základě účasti společenství nebo jiných skupin, popřípadě dotčených osob nebo jiných nositelů daného statku s jejich svobodným, předem daným a poučeným souhlasem, který musí být doložen.

Návrh přijme Ministerstvo kultury, které připravuje jednotlivé návrhy pro projednání Národní radou pro tradiční lidovou kulturu, jenž posuzuje návrhy na jednotlivé zápisy a uděluje doporučení danému ministru kultury k udělení souhlasu se zápisem statku do Seznamu. Důležitým orgánem jsou posuzovatelé. Jsou nezávislí experti, většinou etnografové a historici, které odborně posuzují návrhy statků na zápis. Zpracovávají písemné posudky, jež slouží jako podklad pro jednání

²¹³ Tamtéž.

Národní rady a z nějž vzejdou doporučení ministru kultury na zápis statku do Seznamu.²¹⁴

Národní ústav lidové kultury ve Strážnici vykonává zejména činnosti správce dat Seznamu, a to jak v listinné, tak i elektronické podobě, posuzuje předložené návrhy z hlediska jejich věcné správnosti, zpravidla 1x za 7 let zajišťuje periodickou redokumentaci statků zapsaných do Seznamu. Úkolem ústavu je také zjištění, zda není statek zapsaný na Seznam v ohrožení. Za takový se statek považuje pokud:

- nositel nemá následovníky
- je užíván pouze a ryze pro komerční účely související zejména s turistickým ruchem, a je tím deformován ve své původní funkci i obsahu
- je jeho autenticita ohrožena silným nánosem cizorodých prvků
- přestal být reprezentativní vzhledem k podobným statkům nebo ve vztahu ke společenstvím nebo jiným nositelům statku.

Pod mezinárodní i národní ochranu nemateriálního kulturního dědictví dnes spadá i jízda králů. Ovšem cesta k zápisu nebyla snadná a v největší míře závisela na Národním ústavu pro lidovou kulturu.

²¹⁴ Tamtéž.

3.1 Průběh zápisu jízdy králů na Reprezentativní seznam nemateriálního kulturního dědictví UNESCO

Oslava letničního období, vrcholného období jara či přelomu léta formou obřadu jízdy králů, se jinde v České republice ani v Evropě nevyskytuje. Pouze na jihovýchodě Moravy. Proto se jedná o výjimečný obyčej, jehož význam je jedinečným svědectvím žijící etnokulturní tradice na našem území.²¹⁵ „*Díky mnoha tradičním prvkům, iniciačnímu charakteru obřadu, výrazné identifikační funkci pro nositele statku i další zúčastněné, lze jízdu králů považovat za reprezentativní statek nemateriálního kulturního dědictví České republiky.*“²¹⁶ Toto byly hlavní důvody, kvůli kterým byla jízda zapsána do *Seznamu nemateriálních statků tradiční lidové kultury České republiky* a později také do *Reprezentativního seznamu nemateriálního kulturního dědictví lidstva*. Oběma nominacím předcházela příprava, výzkumy, dokumentace atd., které byly zpracovány do podoby odpovídající nominaci.

Předchůdcem *Reprezentativního seznamu nemateriálního kulturního dědictví lidstva* byl *Seznam mistrovských děl ústního a nemateriálního kulturního dědictví lidstva*. Česká republika usilovala o zapsání slováckého verbuňku na tento Seznam, i přesto, že ještě nepřijala Úmluvu. Jednou z podmínek bylo uvedení seznamu dalších pěti statků, které by v budoucnu mohly být také zapsány. Po masopustních maskách a obchůzkách na Hlinecku se uvažovalo právě o jízdě králů.²¹⁷ Úkolem Národního ústavu lidové kultury bylo zjistit, jak rozsáhlá je dokumentace k tomuto statku, tedy audiovizuální a zvukové záznamy, textové záznamy, výzkumné práce. Vznikl soupis toho, co již měl NÚLK k dispozici a co mělo být ještě doplněno a dobádáno. Na základě toho NÚLK vytvořil pracovní skupinu společně se Slováckým muzeem v Uherském Hradišti. Díky jejich činnosti mohla být v roce 2008 a 2009 zpracována nominace jízdy králů na *Seznam nemateriálních statků tradiční lidové kultury ČR*, což je jedna z hlavních podmínek k zápisu do Reprezentativního seznamu UNESCO. Při tvorbě nominace probíhaly terénní výzkumy, kdy odborní pracovníci ústavu ve všech dotřených obcích spolupracovali s místními pamětníky a podporovateli jízdy králů. Rozhovory s pamětníky

²¹⁵ Blahůšek, J. – Teturová, J., c.d., str. 8.

²¹⁶ Blahůšek, J. – Teturová, J.: c.d., str. 4.

²¹⁷ Blahůšek, J. – Teturová, J.: c.d., str. 4.

probíhaly na základě předem připravených dotazníků. Zvukových záznamů bylo pořízeno minimum. Pamětníci s nimi většinou nesouhlasili. Celkový počet vyplněných dotazníků byl obrovský. Odpovídali bývalí legrúti, rodiče králů či jezdců, sami králové.²¹⁸ Důležitou součástí nominace jak do českého Seznamu, tak do Seznamu UNESCO, byly souhlasy jednotlivých municipalit, tedy obcí, v nichž se jízda králů pořádá a také jim nadřízených orgánů – krajů. I tyto souhlasy zajišťoval NÚLK.²¹⁹

Po dokončení všech těchto výzkumů a zpracování nominace, byla jízda králů v roce 2009 zapsána na náš národní Seznam. Poté mohl být zpracováván text nominační dokumentace podle platných prováděcích směrnic k *Úmluvě o nemateriálním kulturním dědictví*. Veškeré výzkumy již byly hotové právě díky zápisu na národní Seznam, který mnohdy požadoval podrobnější zjištění a informace než text nominace do UNESCO. Posledním chybějícím článkem byl krátký film, který musel být součástí nominace. Jeho scénáře se ujal Jan Blahůšek. Film může působit velmi jednoduše, to však bylo záměrem. Je nutné, aby i cizinci a lidé, kteří se nikdy s jízdou králů nesetkali, pochopili, o čem statek je. Film byl vytvořen jak v české, tak anglické verzi.²²⁰

„Dlouhodobé nominační úsilí bylo úspěšně ukončeno podpisem nominační dokumentace²²¹ ministrem kultury a následně předáním na sekretariátu sekce nemateriálního kulturního dědictví v sídle UNESCO v Paříži dne 21. června 2010.“²²² V dalších měsících byla nominace posuzována po formální stránce. Připomínky a nedostatky musely být opraveny autory. Veškerou komunikaci mezi sekretariátem UNESCO a NÚLK zajišťoval pan Michal Beneš z Ministerstva kultury. K přímému kontaktu mezi Ústavem a organizací nedocházelo.²²³ Po úpravě nominační dokumentace, mohla být posouzena *Subsidiárním orgánem Mezivládního výboru pro zachování nemateriálního kulturního dědictví*. Na základě jeho doporučení byla nominace projednána na 6. zasedání Mezivládního výboru v Indonésii na ostrově Bali. Dne 27. listopadu 2011 byla jízda králů zapsána na

²¹⁸ Široká dotazníková dokumentace NÚLK k nominaci jízdy králů však nebyla do dnešního dne zarchivována, proto mi nebyla zpřístupněna.

²¹⁹ Z rozhovoru s Mgr. Jarmilou Teturovou, tajemnicí NÚLK, ze dne 6.5.2013.

²²⁰ Z rozhovoru s Mgr. Jarmilou Teturovou, tajemnicí NÚLK, ze dne 6.5.2013.

²²¹ Nominační dokumentace je součástí textové přílohy – textová příloha č.

²²² Blahůšek, J. – Teturová, J., c.d., str. 5.

²²³ Z rozhovoru s Mgr. Jarmilou Teturovou, tajemnicí NÚLK, ze dne 6.5.2013.

*Reprezentativní seznam nemateriálního kulturního dědictví lidstva jako čtvrtý kulturní statek České republiky.*²²⁴

Pro ochranu nehmotného kulturního dědictví bylo na mezinárodním i národním poli odvedeno mnoho práce. Organizace UNESCO i Česká republika vynaložily nemalé prostředky pro zachování tradiční lidové kultury pro další generace. Je však toto úsilí doceněno občany naší země? Je jízda králů v jejich povědomí a mělo smysl podstoupit martýrium, kterým prošla, aby se dostala na *Reprezentativní seznam nemateriálního kulturního dědictví lidstva*? Nebo je i přes všechnu snahu pouze regionálním zvykem, jenž je pro většinu občanů pouhou každoroční zmínkou v médiích? Odpovědi na tyto otázky nalezneme v následující kapitole.

²²⁴ Blahůšek, J. – Teturová, J., c.d., str. 6.

4. Jízda králů v povědomí občanů České republiky

Doposud jsem na jízdu králů nahlížela očima jejich pamětníků, pro něž je tento obyčej nesmírně důležitou tradicí hodnou zachování. Dále jsem se snažila proniknout do oficiálních úředních dokumentů a postupů ochrany a péče o nehmotné kulturní dědictví. Nyní je však mým úkolem zjistit, zda i veřejnost v České republice reflektuje tuto snahu o zachování tradiční lidové kultury, zejména jízdy králů.

Pro zjištění povědomí o jízdě králů v České republice jsem vybrala metodu dotazníkového šetření, jež poskytovala možnost obsáhnout zkoumanou problematiku a zároveň postihnout široký vzorek respondentů. Podoba dotazníku je součástí textové přílohy²²⁵.

Většina respondentů odpovídala elektronickou formou, pouze někteří, formou písemnou. Dotazník byl v oběhu pouze jeden týden, ale za tu dobu na něj odpovědělo 202 respondentů, což je dostatečný vzorek na potvrzení či vyvrácení mých hypotéz.

Hypotézy byly stanoveny před vytvořením samotného dotazníku a vyplývaly z mých dosavadních zkušeností a reakcí lidí, se kterými jsem o jízdě králů v minulosti hovořila.

Hypotéza číslo 1

Povědomí o jízdě králů je vyšší na Moravě než v Čechách.

Hypotéza číslo 2

Vyšší povědomí o jízdě králů mají lidé vyššího věku.

Hypotéza číslo 3

Základní informace o jízdě králů se lidé mladšího věku dozvídají převážně z médií.

²²⁵ Viz textová příloha č. 6.

Hypotéza číslo 4

Pokud respondenti nenavštívili jízdu králů doposud, nemají o to zájem ani v budoucnu, což je zaviněno hlavně místem jejich bydliště, které je vzdálené od místa konání.

Hypotéza číslo 5

Pravidelní návštěvníci jízdy králů nezaznamenali žádné změny po jejím zápisu na *Reprezentativní seznam nemateriálního kulturního dědictví lidstva*, kromě nárůstu počtu diváků.

Po stanovení hypotéz došlo k samotnému vytvoření otázek, které měly napomoci v jejich potvrzení či vyvrácení.

První 4 otázky byly socioekonomického rázu a sloužily především k lepší segmentaci respondentů. Bylo v nich zjišťováno pohlaví respondentů, jejich věk, dosažené vzdělání a kraj, z něhož pochází.

V rámci pohlaví ze dvou třetin převážily ženy nad muži. Přes tři čtvrtiny respondentů, kteří se zúčastnili dotazování, byli ve věku 19-35 let. Zbylé věkové kategorie tvořily již menší procento. Z hlediska původu byl nejvíce zastoupen kraj Zlínský – téměř jednou třetinou, potom Praha – 17,82 %, Jihomoravský kraj s 13,37%, Moravskoslezský s 8,91%, Středočeský s 6,93%, Jihočeský s téměř 5% a Vysočina s 4,46%. V poměru Čechy vs. Morava mají lehkou nadpoloviční převahu respondenti z Moravy. V rámci nejvyššího dosaženého vzdělání se dotazování zúčastnili především absolventi vysokých škol se zastoupením 56,93% a respondenti s maturitou (35,15%), zastoupení ostatních stupňů vzdělání bylo téměř zanedbatelné. Typickým respondentem dotazníku je tedy žena ve věku 19-35 let s vysokoškolským vzděláním.

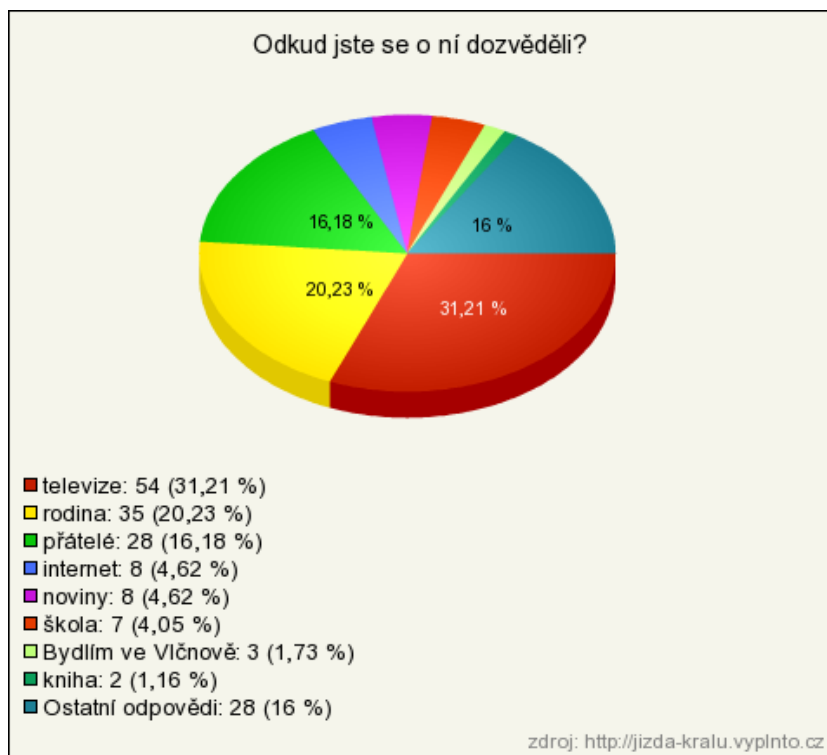
4.1 Obecné ponětí o jízdě králů

Obecné ponětí o jízdě králů se zdá být v České republice vcelku uspokojivé (alespoň v krajích, které se v dotazníku povedlo zmapovat). Tento zvyk zaznamenalo 85% respondentů, což se dá považovat za vysoké povědomí. Zkoumání hlubších souvislostí odhaluje potvrzení hypotézy č. 1 – povědomí o jízdě králů je vyšší na Moravě, 95% kladných odpovědí oproti 70% kladných odpovědí respondentů z Čech. Ovšem toto může být zkresleno tím, že na dotazník odpovídali spíše lidé z moravské části země.

Zároveň se potvrzuje hypotéza č. 2 – jízda králů je v povědomí spíše starších lidí, protože respondenti ve věkovém rozmezí 35-65 let odpověděli na tuto otázku kladně v 97 % případů, zatímco respondenti ve věku do 35 let odpověděli kladně pouze v 82,5 % případů.

4.2 Hlavní zdroj informací o jízdě králů

Ke zjištění, jaký je pro respondenty hlavní zdroj informací o jízdě králů, byla využita otázka: „Odkud jste se o jízdě králů dozvěděli?“. Sloužila také k potvrzení či vyvrácení hypotézy č. 3.

Více než jedna třetina respondentů se o jízdě králů dozvěděla z televize. Kolem jedné pětiny od rodiny a zhruba 16% se o ní dozvědělo od přátel. Kolem 4 % respondentů se o akci dozvědělo z internetu, stejný podíl (4%) z novin nebo ve škole. V rámci možnosti vlastních odpovědí (dohromady 16%) se nejhojněji vyskytla odpověď, že respondent bydlí v místě konání této akce nebo jeho blízkém okolí.

Pouze 29% zúčastněných, jenž spadají do dvou nejmladších věkových kategorií, se o jízdě králů dozvědělo z médií. Častější variantou jejich odpovědi bylo obeznámení se o jízdě králů od rodiny. Vybírali i vlastní odpověď, jenž se velmi často vztahovala k místu bydliště v okolí obcí, kde se jízda koná. Z těchto výsledků nemohu s určitostí tvrdit, že byla hypotéza č.3 vyvrácena či potvrzena. Velké procento mladých respondentů bylo ovlivněno místem bydliště. Pro potvrzení

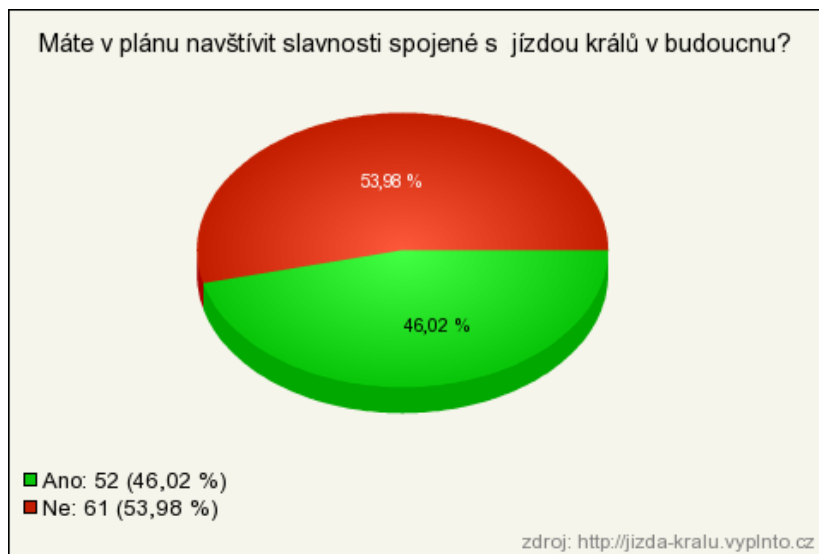
hypotézy by bylo potřeba zajistit větší počet respondentů z jiného než Zlínského kraje.

4.3 Návštěvnost jízdy králů

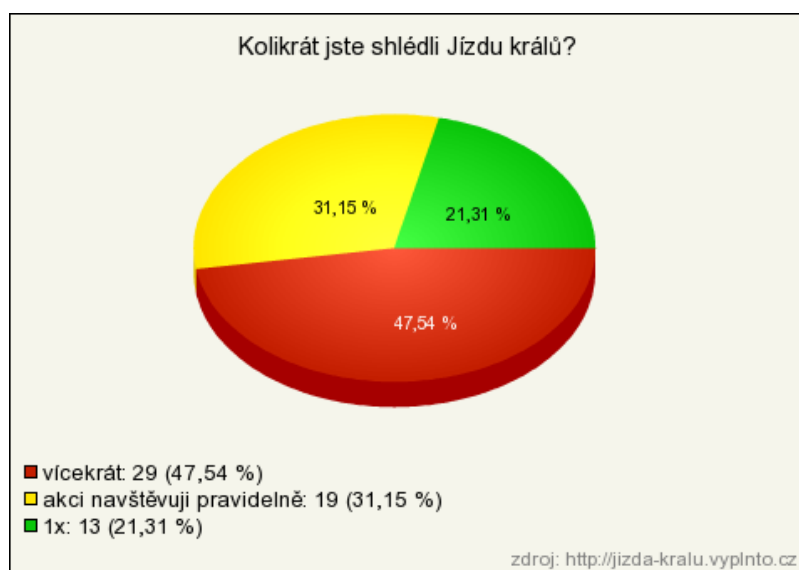
Slavnosti spojené s jízdou králů více než polovina (65%) respondentů, která ji zná, doposud nenavštívila. Při hlubší analýze bylo zjištěno, že větší polovinu nezúčastněných tvoří respondenti z Čech a zbytek respondenti z Moravy. Toto číslo je nižší než jsem očekávala. Opět může být tato informace zkreslena velkým počtem respondentů ze Zlínského kraje.

Při této otázce se skupina respondentů rozdělila na dvě skupiny, z nichž podstatně menší část (pouze 30% respondentů) pokračovala v odpovědích na otázky týkající se četnosti jejich návštěvnosti jízdy králů. Větší skupině respondentů, kteří doposud nenavštívili jízdu králů, byl položen dotaz, zda ji alespoň plánují navštívit v budoucnu.

Více než polovina (54%) dotázaných odpověděla, že akci neplánuje navštívit ani v budoucnu. Hypotézu č. 4 tedy nemohu jednoznačně potvrdit, protože respondentů, kteří ještě nenavštívili tuto akci a ani ji nehodlají navštívit, není jednoznačná většina, ale pouze 54%. Při bližším zkoumání se nepotvrdilo ani to, že slavnosti jízdy králů nehodlají v budoucnu navštívit především respondenti z Čech. Naopak nadpoloviční většina z nich ji v budoucnu navštívit hodlá (60%).

4.3.1 Četnost návštěvnosti jízdy králů

Respondentům, kteří již jízdu králů navštívili, byl dále položen dotaz na počet zhlédnutých ročníků akce. Téměř polovina dotázaných zhlédla událost více než jednou. Akci navštěvuje pravidelně téměř jedna třetina respondentů a pouze jedenkrát se jí zúčastnila necelá čtvrtina respondentů. Dalo by se říci, že v rámci osloveného vzorku lidí (nyní však již pouze 61 respondentů) je účast relativně hojná a většinou i opakovaná. Jízdu králů vícekrát navštívilo pouze 5% respondentů z Čech, pravidelně ji nenavštěvuje z této části republiky nikdo.

U této otázky se opět skupina respondentů rozpadla. Pokud akci navštěvují pravidelně, byla jim položena otázka, zda zaznamenali změny po zápisu na *Seznam nemateriálního kulturního dědictví lidstva*.

Z výše uvedeného grafu vyplývá, že více než polovina respondentů si větší změny po zápisu akce na Seznam UNESCO, nevyšimla. 40 % z nich změnu zaznamenalo. Otázka potvrdila hypotézu č. 5, protože 60% respondentů nezaznamenalo po zápisu do UNESCO žádné změny. Ovšem na tuto otázku odpovídalo již pouhých 20 respondentů, nemohu je tedy považovat za dostatečně široký vzorek, na kterém bych mohla hypotézu potvrdit.

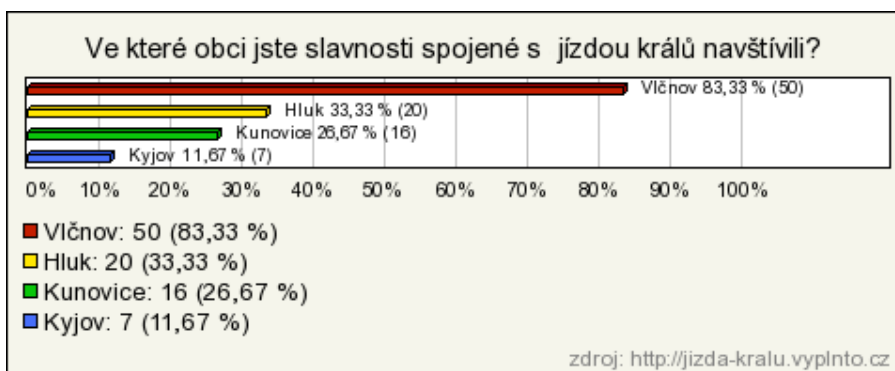

Pokud respondenti zaznamenali změny, bylo zjišťováno, jak na ně působí. Více než třetina je vnímá pozitivně, více než polovina spíše pozitivně a pouhých 11% spíše negativně. Dá se tedy usuzovat, že zařazení jízdy králů na seznam UNESCO hodnotí většina dotázaných jako přínos.

Dále byla respondentům položena otevřená otázka, ve které bylo jejich úkolem popsat změny, které zaznamenali. Většina respondentů hodnotí změny, které nastaly, kladně. Jejich odpovědi by se daly shrnout do těchto bodů:

- rekonstrukce významných míst ve vesnici a vylepšení jejího celkového vzhledu;
- větší počet stánků souvisejících s tradiční lidovou kulturou České republiky – např. ukázka řemesel;
- snížení počtu stánků nesouvisejících s tradiční lidovou kulturou České republiky – např. prodejců „indiánské“ hudby;
- vylepšení programu na mezinárodní úroveň a zároveň lepší organizace celých slavností.

4.3.2 Nejčastěji navštěvovaná obec pořádající jízdu králů

Všem účastníkům, kteří již navštívili jízdu králů, byl položen dotaz na obec, v níž ji zhlédli. Respondenti mohli vybrat více odpovědí.

Více než polovina dotázaných navštívila jízdu králů ve Vlčnově. Druhé místo zaujal Hluk, kde se události zúčastnila přesně jedna třetina respondentů. Třetí byly Kunovice s necelými 27% respondentů a poslední Kyjov s necelými 12%.

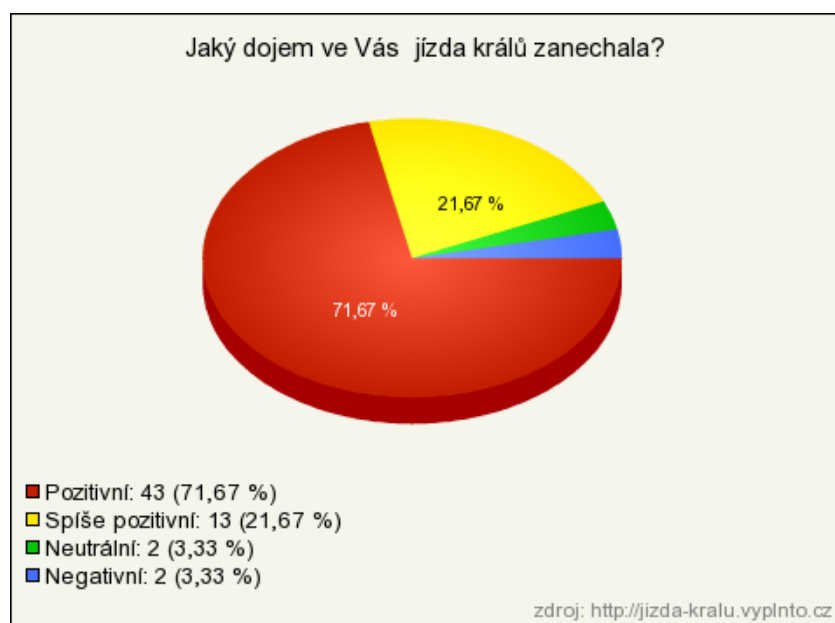
Tento výsledek může znamenat, že nejpopulárnější je jízda králů ve Vlčnově. Ovšem musíme vzít na zřetel, že zde se slavnosti pořádají každý rok, proto mají diváci větší šanci ji zde zhlédnout. .

4.4 Výsledky dotazníkového šetření

Dotazníkovým šetřením bylo zjištěno, že obecné povědomí o jízdě králů mezi občany České republiky je vysoké. 85 % dotazovaných jízdu králů zná. Nejčastějším zdrojem informací jsou pro ně média, zejména televize. Velký počet respondentů, jež je ovlivněn místem původu, ji poznal díky rodině a nejbližšímu okolí.

Více než polovina respondentů, v jejichž povědomí jízda králů je, ji však nikdy nenavštívila. Pozitivní zprávou může být, že i přesto ji chce 45% z nich v budoucnu zhlédnout, ať už pocházejí z jakkoli vzdáleného kraje. S největší pravděpodobností se však zúčastní slavností ve Vlčnově, které jsou podle výsledků nejhojněji navštěvovanou akcí, jejíž součástí je jízda králů.

Výsledky dotazníkového šetření byly značně ovlivněny velkým počtem respondentů ze Zlínského kraje. Ovšem díky tomu byl zjištěn pohled pravidelných účastníků na změny po zapsání obyčeje na *Reprezentativní seznam nemateriálního kulturního dědictví lidstva*. Většina respondentů, která změny zaznamenala, je vidí pozitivně a to hlavně v lepší organizaci. Důležitým pro ně byl také vylepšený vzhled vesnice. Dle mého názoru je nejvýznamnější změna v rozšíření prezentace jiných druhů tradiční lidové kultury v rámci slavností. Změny, které respondenti zaznamenali, však ještě nemusí být konečné. Počet konaných jízd králů od zápisu na Seznam je velmi nízký, proto budeme moci přesný vliv této události zhodnotit až za několik let.

Celkový dojem, který jízda králů na jejích návštěvnicích zanechala, je převážně pozitivní, což může být důvodem, že se k ní rádi vracejí nebo ji hodlají opět navštívit v dalších letech, což je velmi důležité pro zachování této tradice.

Závěr

Závěr diplomové práce nabízí prostor pro celkové shrnutí vztahu naší společnosti k péči o nehmotné kulturní dědictví. Její cílem bylo zaměřit se nejen na nositele lidových kulturních tradic, ale také národní a mezinárodní ochranu, již zajišťují oficiální úřady. To vše jsem se snažila zachytit na příkladu obyčeje jízdy králů.

Obyčeje, zvyk a obřady zastávaly a dodnes zastávají v životě člověka velmi důležitou roli, protože zajišťují posilování integrity společnosti a její soudržnost. Jízda králů je právě jedním z těchto obyčejů. Kvůli svému dřívějšímu datu konání se řadí mezi letnicové zvyky.

Původ jízdy králů nebyl doposud uspokojivě vysvětlen. Mohlo by se jednat o předkřesťanský obyčej spojený s oslavou přírody, jenž se vlivem historických událostí proměnil do dnešní podoby. Ovšem mezi dochovanými zmínkami o zvycích, které mají s obyčejem společné prvky, a dnešní jízdou králů nemůžeme na základě historických pramenů prokázat přímou spojitost. Jízda králů se však mohla stát komunikačním aktem v rámci společenství, jenž se postupně vyvinul z dětských soutěží pořádaných na pastvě v prestižní obyčej starší mládeže. Další významná teorie přikládá jízdě význam iniciačního obřadu, při kterém měli chlapeci prokázat svou příslušnost k dospělým vyvoláváním při několika hodinové jízdě na koni v nepohodlném oblečení. Nejasnosti, jimiž je původ jízdy králů obestřen, daly prostor vzniku třech legend o králi Matyáši Korvínovi poraženém v bitvě u Bílovic, kterými si lidé jízdu králů vysvětlovali.

Dle dochovaných zmínek národopisců byly v době svatodušních svátků v 19. století po celém území naší země pořádány různé formy oslav a zábav. Tyto zábavy se však počátkem 20. století začaly vytrácet a do dnešních dob se nám dochovala pouze jízda králů. Důvodem toho byl velký zájem o tradiční lidovou kulturu po druhé světové válce, který zapříčinil vznik folklórních slavností, jejichž součástí se jízda králů stala. Tyto slavnosti se pořádaly v mnoha obcích. Jejich zachování však bylo závislé na působení organizátorů, jejichž absence postupem času narůstala. Proto se obyčej dochoval pouze ve čtyřech obcích: Vlčnově, Hluku, Kunovicích a Skoronicích.

Z důvodu ohrožení kulturního dědictví vyvstala potřeba chránit cenné a důležité svědectví o minulosti, které s sebou nese materiální i duchovní hodnoty pro budoucí generace, již ve druhé polovině 20. století. Tímto tématem se začala zabývat mezinárodní organizace pro vzdělání, vědu a kulturu – UNESCO. Zpočátku bylo v popředí jejího zájmu materiální kulturní dědictví, což se projevilo vznikem *Úmluvy o ochraně světového kulturního a přírodního dědictví*. Postupem času si však organizace začala uvědomovat význam nemateriálního kulturního dědictví jako hybné síly kulturní rozmanitosti, která je v ohrožení. Proto byl po sérii jednání vytvořen dokument *Úmluva o zachování nemateriálního kulturního dědictví*, jehož úkolem bylo zvýšit na místní, národní a mezinárodní úrovni vědomí důležitosti nemateriálního kulturního dědictví, ochraňovat jej a zajišťovat jeho rozvoj. K tomuto dokumentu se v roce 2009 připojila také Česká republika, která však má i další prostředky pro ochranu nemateriálního kulturního dědictví. Nejdůležitějšími orgány v této oblasti jsou Ministerstvo kultury a Národní ústav lidové kultury, jehož hlavním úkolem je vedení *Seznamu nemateriálních statků tradiční lidové kultury České republiky*. Účelem Seznamu je ochrana, zachování, identifikace, rozvoj a podpora významných kulturních tradic, které jsou na něm zapsané. Touto tradicí je také jízda králů, jež byla v roce 2011 zapsána i na *Reprezentativní seznam nemateriálního kulturního dědictví lidstva*. Nejdůležitějším úkolem úřadů na národní i mezinárodní úrovni, je však podpora nositelů tradic lidové kultury, kteří jsou významným prvkem pro její zachování do budoucna.

Iniciativa účastníků jízdy králů vyplívá ze vzpomínek jejich pamětníků, které byly v práci zachyceny. Z výpovědí je patrná hrdost s jakou přijímají fakt, že jsou nositeli významné tradice, které se dochovala po několik století a na jejímž zachování se budou i nadále podílet jejím předáváním dalším generacím. Protože pokud nebude mladých legrútů, kteří budou usedat na koně a provolávat směrem k divákům, nebude ani tradice.

Zachování jízdy králů do budoucna je tedy zajištěno mezinárodními organizacemi UNESCO, úřady České republiky i nositeli tradice, kteří ji budou uchovávat v její současné podobě. Avšak bude jízdu králů komu předávat?

Jízda králů by se však nekonala, pokud by nebyla součástí folklórních slavností, k jejichž uspořádání jsou potřeba diváci. Dle provedeného dotazníkového šetření bylo zjištěno, že jízda králů má v povědomí občanů České republiky své

místo hlavně díky její medializaci a našla si i pravidelné návštěvníky, kteří by mohli být zárukou pro její konání v budoucnu. Ale přesto je potřeba udělat pro její zachování ještě víc. Povědomí o nematném kulturním dědictví a jeho významu by mělo být rozvíjeno mezi žáky základních a středních škol, aby si vytvořili vztah ke kulturním lidovým tradicím, které jsou zdrojem poznání naší historie.

Seznam pramenů a použité literatury

Prameny:

- Národní ústav pro lidovou kulturu.
 - Dokumentace k nominaci jízdy králů na *Seznam nemateriálních statků tradiční lidové kultury České republiky* (neuspořádáno)
 - Dokumentace k nominaci jízdy králů na *Reprezentativní seznam nemateriálního kulturního dědictví lidstva UNESCO* (neuspořádáno)

Rozhovory s pamětníky:

- Osobní rozhovor s panem Antonínem Klabačkou ze dne 25.5.2013.
- Osobní rozhovor s panem Michalem Starobou ze dne 26.5.2013.
- Antonín Vrba - Nejstarší žijící dvojnásobný "hucký "král" s jediným jménem v Hluku-Vavřín Dufka [online], nahráno 7.6.2011. [cit. 2013-06-10].
Dostupné z World Wide Web:
<<http://www.youtube.com/watch?v=VNLz5iBJYx8>>.
- Antonín Vrba - Hlucký historik Miroslav Kočí řekl na kameru to, co ještě nikde veřejně nesdělil I. [online], nahráno 27.6.2011. [cit. 2013-06-10].
Dostupné na World Wide Web:
<<http://www.youtube.com/watch?v=QnP6Msnnyng>>.

Literatura:

- Bartoš, F.: *Moravský lid: Františka Bartoše Sebrané rozpravy z oboru moravské lidovědy*. Zlín: Krajská knihovna Františka Bartoše ve spolupráci s Muzeem jihovýchodní Moravy, 2006.
- Beneš, J. – Pavelčík, A.: *Vlčnovská jízda králů*. Vlčnov: NV Vlčnov, 1988.
- Beneš, J. *Základy muzeologie*. Opava: Open Education&Sciences pro Ústav historie a muzeologie FPF SU, 1997.
- Blahůšek, J. – Teturová, J.: *Jízda králů na jihovýchodě České republiky*. Strážnice: NULK, 2012.

- Břečka J. – Mitáček, J. – Pavlicová, M. a kol.: *Hluk – dějiny města*. Hluk: Město Hluk, 2011.
- Erben, K. J.: *Prostonárodní české písně a říkadla*. Praha: Evropský literární klub, 1937.
- Felcman, O. – Fukala, R. - a kol.: *Poděbradové. Rod českomoravských pánů, kladských hrabat a slezských knížat*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2008, str. 86 – 99.
- Foltýn, D. a kol.: *Prameny paměti*. Praha: Katedra dějin a didaktiky dějepisu PedF UK, 2008.
- Frazer, J. G.: *Zlatá ratolest*. Praha: Odeon, 1977.
- Frolec, V. - Pavelčík, A. - Zemek, M.: *Jízda králů*. Praha: TEPS, 1990.
- Galuška, L.: *Velká Morava*. Brno: Moravské zemské muzeum Brno, 1991.
- Horsák, A.: *Jízda králů*. Kunovice, 1967.
- Jilík, J.: *Rebelové proti všednosti*. Velehrad: Ottobre 12, 2003.
- Jilík, J.: *Záhadná jízda králů*. Brno: Nakladatelství MH, 2007.
- Musilová, H. – a kol.: *Joža Uprka (1861-1940). Evropan slováckého venkova*. Praha: Národní galerie v Praze, 2011.
- Pavelčík, J.: *Zpráva musea J. A. Komenského v Uherském Brodě za 4. čtvrtletí 1957*. Uherský Brod: Muzeum J. A. Komenského, 1957.
- Pavlicová, M.: *Lidová kultura a její historicko-společenské reflexe*. Brno: Ústav evropské etnologie, 2007.
- Sušil, F.: *Moravské národní písně s nápěvy do textu vřaděnými*. Praha: Vyšehrad, 1951.
- Zíbrt, Č.: *Králové a královničky. Jízda, honění, stínání, koupání králů na Letnice: Králky, královnička - král ptačí*. Praha: Šimáček, 1910.
- Zíbrt, Č.: *Veselé chvíle v životě lidu českého*. Praha: Vyšehrad, 2006.
- Zíbrt, Č.: *Seznam pověr a zvyklostí pohanských z VIII. věku = Indiculus superstitionum et paganiarum*. Praha: Academia, 1995, str. 135-136.

Internetové zdroje:

- Dolňácko – fotogalerie [online]. Dostupné na World Wide Web: <<http://www.dolnacko.cz/index.php?mod=photos&cls=gitem&state=131077&id=19403648&hs=0#GalleryPhotoL>>.
- Klub sportu a kultury Vlčnov – Fotogalerie [online]. Dostupné na World Wide Web: <<http://www.kskvlnov.cz/fotogalerie/fotogalerie-2013/jizda-kralu-2013/jizda-kralu-nedele/>>.
- Klub sportu a kultury Vlčnov – Jízda králů [online]. Dostupné na World Wide Web: <<http://www.kskvlnov.cz/jizda-kralu-vlnov/>>.
- Kunovice – Jízda králů [online], c2013. Dostupné na World Wide Web: <<http://www.mesto-kunovice.cz/a/j%C3%ADzda-kr%C3%A1l%C5%AF>>.
- Město Hluk. Jízda králů a Dolňácké slavnosti písní a tanců [online]. c2009. Dostupné na World Wide Web: <<http://www.mestohluk.cz/doc/1838/>>.
- Ministerstvo kultury – Seznam nemateriálních statků tradiční lidové kultury České republiky - Příkaz ministryně kultury 45-2012 [online], c2007. Dostupné na World Wide Web: <http://www.mkcr.cz/assets/kulturni-dedictvi/regionalni-a-narodnostni-kultura/seznam_nem_statku/prikaz-ministryne-kultury-45-2012.pdf>.
- Ministerstvo kultury – Seznam nemateriálních statků tradiční lidové kultury České republiky [online], c2007. Dostupné na World Wide Web: <http://www.mkcr.cz/cz/kulturni-dedictvi/regionalni-a-narodnostni-kultura/seznam_nem_statku/seznam-nematerialnich-statku-tradicni-a-lidove-kultury-ceske-republiky-37400/>.
- Národní ústav lidové kultury – Informace [online]. c2008. Dostupné na World Wide Web: <<http://www.nulk.cz/Informace.aspx?sid=1&em=1>>.
- Národní ústav lidové kultury – Spolupráce s UNESCO [online]. c2008. Dostupné na World Wide Web: <<http://www.nulk.cz/Informace.aspx?sid=10>>.
- Národní ústav lidové kultury – Úmluva o ochraně světového kulturního a přírodního dědictví [online], c2008. Dostupné na World Wide Web: <http://www.nulk.cz/files/kestazeni/umluva_svet_kult_prir_dedictvi.pdf>.

- Národní ústav lidové kultury – Úmluva o zachování nehmotného kulturního dědictví [online], c2008. Dostupné na World Wide Web: <http://www.nulk.cz/files/kestazeni/sb014_09m.pdf>
- Nominační dokumentace pro zápis jízdy králů do Seznamu nemateriálních statků tradiční a lidové kultury České republiky [online]. c2008. Dostupné na World Wide Web: <http://www.nulk.cz/files/narodni_seznam/Nominace_narodni_seznam_jizdy_kralu.pdf>.
- Obec Skoronice – Jízda králů [online]. Dostupné na World Wide Web: <<http://www.skoronice.cz/index.php?nid=781&lid=CZ&pcc=PHOTOIMG&psi=48&pos=0&fn=&oid=2371431>>.
- Orságová, A. – Jízda králů (výsledky průzkumu) [online], c2013. Dostupné na World Wide Web: <<http://jizda-kralu.vyplnto.cz.>>
- Řezáč, M. – Svatodušní svátky [online]. Dostupné na World Wide Web: <http://userweb.pedf.cuni.cz/kov/download/rezac_svatodussv.pdf>.
- Skoronská jízda králů [online], c2013. Dostupné na World Wide Web: <<http://www.skoronice.cz/index.php?nid=781&lid=CZ&oid=2086449>>.
- UNESCO – Culture – Intangible Heritage - Ride of the Kings in the south-east of the Czech Republic [online]. Dostupné na World Wide Web: <<http://www.unesco.org/culture/ich/index.php?lg=en&pg=00011&RL=00564#identification>>.
- UNESCO - Introducing UNESCO: what we are [online]. c2012, [cit. 2013-05-18]. Dostupné na World Wide Web: <<http://www.unesco.org/new/en/unesco/about-us/who-we-are/introducing-unesco/>>.
- UNESCO - Ride of the Kings in the south-east of the Czech Republic [online], c2012. Dostupné na World Wide Web: <<http://www.unesco.org/culture/ich/RL/00564>>.
- UNESCO – The Organization's history [online]. c2012. Dostupné na World Wide Web: <<http://www.unesco.org/new/en/unesco/about-us/who-we-are/history/>>.

Elektronická periodika:

- Místní kultura – magazín pro kulturní život v místech a regionech - Seznam nemateriálních statků tradiční a lidové kultury České republiky [online], c2007. Dostupné na World Wide Web:
<<http://www.mistnikultura.cz/seznam-nematerialnich-statku-tradicni-lidove-kultury-ceske-republiky>>.
- Aktuálně.cz - Slavná Jízda králů od Úprky dorazila do Prahy [online], publikováno 5.11.2011, c2013. Dostupné na World Wide Web:
<<http://aktualne.centrum.cz/kultura/umeni/clanek.phtml?id=720363>>.

